

אספרה שמך לאחי

סיפור נס חנוכה

בעזה"י

ניתן להשיג חוברת אספרה שמך לאחי

על - פרשיות השבוע

סיפור יציאת מצרים

מגילת אסתר

מתן תורה

נס חנוכה

כמו כן ניתן להשיג חוברת שו"ת לחזרה על הלכות
שבת, צירובין, פסח, נדה, פסח בחלב, תערוכות,
מליחה, מקוואות רבית. שמיטה

ניתן להשיג את החוברות אצל

ישראל יצחק משי להב

רימון 26 בני ברק

0533141925

בית 0533190371

wa052052@gmail.com

תרומות להדפסה יתקבלו בהכרה

בעזה"ת

אודה ה' בכל לבב כי זיכני בפעם הרביעית להוציא לאור חוברת על המועדים, כן יתן ה' וכה יוסיף, ותמיד אנו מתפללים ותן בלבנו בינה להבין ולהשכיל לשמוע ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך באהבה.

בסיפור מעשה נס חנוכה נתקשיתי יותר מהקודמים, היות שאין לנו מקרא שכתוב סדר הדברים, וגם חז"ל לא פירשו לנו הרבה, ובדברי כותבי סדר הדורות, רבו הסתירות והבלבולים כמעט על כל דבר קטן גדול, בענין המלחמות והניסים, עד שלא נשאר לנו כמעט בשום ענין במעשה זה דבר ברור, מתי ובאיזה אופן היה, ומטעם זה נמנעתי הרבה זמן מלכנס בענין הזה, אך רבים הפצירו שדווקא משום כך צריך לכתוב קצת כדי שיהא לתועלת לספר לתלמידים, ובכן ב"ה עלה בידי לכתוב את המאורעות והנסים שהיו, ובודאי פשוט שלא באתי להכריע איך ומה היה, אלא שניסיתי לשלב עד כמה שאפשר בין הכתבים, כדי שיהא דבר מוכן לספר לדור הצעיר, דהרי אין העיקר סדר הדברים, אלא העיקר לספר את מסירות נפשם של הצדיקים וחסידי עליון שלא הסתכלו על שום דבר, ולא נרתעו אף ממיתת עצמם ובניהם, והכל למען שמו יתברך, ובזכות זה זכינו למעשה ה' ונפלאותיו, אשר הפליא חסדו עמנו, כמו שאמרו (מגילה יא.) "לא מאסתי בימי כשדים שהעמדתי להם דניאל חנניה מישאל ועזריה ולא געלתי בימי יוונים שהעמדתי להם שמעון הצדיק וחשמונאי ובניו ומתתיה כהן גדול לכלותם בימי המן שהעמדתי להם מרדכי ואסתר להפך בריתי אתם בימי פרסיים שהעמדתי להם של בית רבי וחכמי דורות". ואנו תפילה שיקויים במהרה גם הסוף "כי אני ה' אלקיהם לעתיד לבוא שאין כל אומה ולשון יכולה לשלוט בהם.

הוספתי בסוף עוד בענין קושית הב"י הידועה, וקצת הלכות לחנוכה, ויה"ר שנזכה במהרה לגילוי מלכותו יתברך, ונזכה ללמוד תורה מפי הגבורה, כמו שאמרו בתנחומא כי תבא, ואז יהיה הלימוד בלא שכחה היפר כוונת היוונים, במהרה בימינו אמן

פתיחה

יש¹ לספר לבני ביתו ענין הניסים שנעשו לאבותינו בימים האלו.

המעשה של נס חנוכה אירע בתקופת הבית השני, רי"ד שנים לבנינו, בזמן שליטת היוונים. מלכות יון, שלטה כבר משנת ל"ד שנה לבנין הבית, במשך מאה ושמונים שנה, ובכן נחזור קצת כמה שנים לפני כן, בסוף בנין הראשון היה מלך ושמו יכניה המוזכר במגילת אסתר בפסוקים הידועים; איש יהודי הָהָה בְּשׁוֹשֵׁן הַבֵּיָרָה וּשְׁמוֹ מְרֹדֶכִי בֶן יָאִיר בֶּן שִׁמְעִי בֶן קִישׁ אִישׁ יְמִינִי: אֲשֶׁר הִגְלָה מִירוּשָׁלַיִם עִם הַגָּלָה אֲשֶׁר הִגְלָתָהּ עִם יְכָנְיָה מֶלֶךְ יְהוּדָה אֲשֶׁר הִגְלָה נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל. על המלך הזה היתה גזרה נוראה בשמים, וכך נכתב עליו בספר ירמיה (כב ל') כֹּה אָמַר ה' כְּתֹבוּ אֶת הָאִישׁ הַזֶּה עֲרִירִי: פִּירוּשׁוֹ שֶׁנִּשְׁבַּע הַקֶּב"ה שֶׁלֹּא יִהְיוּ לוֹ בָּנִים, וְאַחֲכַי בְּהִיּוּתוֹ בְּבֵית הָאֲסוּרִים חֹזֵר בְּתִשְׁבּוּבָה, אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל גְּדוּלָּה תִּשְׁבּוּבָה שֶׁמִּקְרַעַת גָּזֵר דִּינוֹ שֶׁל אָדָם, וְכִיוֹן שֶׁעָשָׂה תִּשְׁבּוּבָה נִהְפֵךְ לוֹ גָּזֵר דִּין לְטוֹבָה, וְנִשְׁאַל הַקֶּב"ה עַל שְׁבוּעָתוֹ שֶׁנִּשְׁבַּע, וְנוֹלָד לוֹ בֶן עַ"י נֵס וְנִקְרָא זְרוּבָבֶל בֶּן שַׁלְתַּיָּאל, וְהוּא הִנֵּקְרָא נְחֻמְיָה בֶּן חַכְלֵיָה (סנהדרין ל"ז) שֶׁעָלָה וּבָנָה אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הַשֵּׁנִי.

בתחילת בית השני היו אנשי כנסת הגדולה, שהם מאה ועשרים זקנים, ומתוכם היו יותר משמונים נביאים (ירושלמי ברכות פ"ב ה"ד), וכמה שמות הידועים לנו; חגי זכריה ומלאכי, ודניאל וחנניה ומישאל ועזריה ועזרא הסופר, ונחמיה בן חכליה ומרדכי, והם גזרו גזרות ותקנו תקנות, והם התקינו את סדר התפילה שבידנו.

אנשי כנסת הגדולה יצרו מהפיכה בעולם, בזה שביטלו את היצר הרע של עבודה זרה, כי אחר שנסחפו אליה ברצון (סנהדרין סג:) היה תוקפו של היצר הרע גדול ביותר, והיה קשה מאוד להתגבר עליו, וכך נאמר; וַיִּזְעַקוּ בְּקוֹל גָּדוֹל אֶל ה' אֱלֹהֵיהֶם: (נחמיה ט ד) מה עשו? ישבו בתענית שלשה ימים ושלשה לילות, (יומא ס"ט:) ומהשמים מסרו בידם את היצר הרע, הם ראו שיצא ובא אריה קטן של אש

¹ קיצור שולחן ערוך סי' קל"ט סעיף א'

מבית קודש הקדשים, אמר להם הנביא זכריה; זאת הַרְשָׁעָה (זכריה ה ח) זה הוא היצר של עבודה זרה, בשעה שתפסו אותו, נשמט שיער אחת משערותיו, והשמיע קולו, ונשמע במרחק ארבע מאות פרסה, חשבו מה לעשות, כי חששו אולי ח"ו ירחמו עליו משמים, אמר להם הנביא; הכניסוהו בדוד עופרת וכסוהו בעופרת ששואב את הקול, וכך עשו ככתוב וַיִּשְׁלַךְ אֹתָהּ אֶל תוֹךְ הָאֵיפָה וַיִּשְׁלַךְ אֶת אֶבֶן הָעוֹפֶרֶת אֶל פִּיָּהּ. (זכריה ה ח).

זה לעומת זה עשה האלוקים, משהרגו את היצר הרע של ע"ז בטלה הנבואה מישראל, (הגר"א לסד"ע פ"ל) ואכן חגי זכריה ומלאכי היו הנביאים האחרונים, וכך מסיים הנביא האחרון את נבואתו (מלאכי ג) זָכְרוּ תִזְכֹּרֶת מִשָּׁה עֲבָדֵי אֲשֶׁר צִוִּיתִי אוֹתוֹ בְּחֶרֶב עַל כָּל יִשְׂרָאֵל חֲקִים וּמִשְׁפָּטִים: הִנֵּה אֲנִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֶת אֱלֹהֵי הַנְּבִיא לִפְנֵי בּוֹא יוֹם ה' הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא: וְהָשִׁיב לֵב אֲבוֹת עַל בָּנִים וְלֵב בָּנִים עַל אֲבוֹתָם וְגו'. באשר זו היא הנבואה האחרונה שאחריו לא ינבא עוד נביא וחווה עד עת קץ, הודיע להם שמעתה לא יקוו עוד להשיג דבר ה' בנבואה, רק יזכרו תורת משה לעשות כל הכתוב בה, עד לפני בא יום הגדול שאז תשוב לכם הנבואה שנית על ידי גדול הנביאים שהוא אליהו הנביא שיתגלה אז (מלבי"ם).

פרק א' - שלטון יוון

אחר שלשים² וארבעה שנים שנבנה בית המקדש השני, והיו כפופים לשלטון פרס, התחילה התקופה החדשה של מלכות יוון על ידי אלכסנדר מוקדון ונמשכה מאה ושמונים שנה. עברה התקופה³ הגדולה של שלטון המזרח כל הארצות הגדולות והכובשות, מצרים, אשור, בבל, ופרס, ירדו מבמת ההיסטוריה ומעתה מתחילה תקופה חדשה, המזרח שוקע וכוחו של המערב נראה עולה באופן. התקופה החדשה מתחילה בכיבושיו הגדולים של אלכסנדר הגדול מלך מוקדון הוא כבש את כל ארצות יוון ואיחד אותם לממלכה אחת,

² ע"ז ט.

³ העבר הישראלי לר' מאיר שצ'רנסקי א' ד'.

אלכסנדר יצא מאירופה, והכניע תחתיו את ממלכת פרס הגדולה אשר נתרופפה כבר בימי מלכיה האחרונים, במסע כיבוש זה הכניעו היוונים תחתיהם את כל עמי הקדם, ופרשה חדשה החלה בקורות ימיהם, היוונים היו עם בעל תרבות גבוהה מאד, הם פיתחו את מדע הפילוסופיה, טבע, אמנות, ושירה, העמים אשר נכנעו להם הושפעו מהם השפעה עצומה, אולם בהשכלת היוונים כרוכה תאוה נפרזת לחמדת החיים פריצות וקלקול דרכי המוסר, העמים ירודי התרבות בלעו בקרבם את המדות האלה יותר משלמדו את דרכי החקירה והמדע.

אך ביהודה פגשו היוונים בחיי תרבות מפותחים ומסודרים, לעומת תרבותם המיוסדת על השכל האנושי שאינו יציב, פגשו כאן בתרבות קדושות אלוקית המיוסדת על תורת ד' וכאן התבלטו הניגודים, תורה מן השמים - ותורה ארצית הבנויה על השכל האנושי. תורה המיוסדת על חיי קדושה וטהרה - ותורה המיוסדת על תאוות וקלקול המדות.

פרק ב' - הגזרה בשמים

כמו כל הדברים שנעשים בעולם, גם זה לא היה במקרה, כבר הרבה שנים לפני כן, בזמן גלות בבל, כשעמד דניאל על יד הנהר חידקל, והיו עמו חגי זכריה ומלאכי,⁴ נשא עיניו וראה וְהִנֵּה אִישׁ אֶחָד לְבוּשׁ בָּדִים וּמִתְנָיו חֲגָרִים, בחגורה של קבוצת מרגליות, גופו גדול כשני אלפים פרסה וּפָנָיו כְּמֶרְאָה בָּרָק וְעֵינָיו כְּלַפְיֵי אֵשׁ, וְזָרְעָתוֹ וּמִרְגָּלָתוֹ כְּגוּן נחושת מזוקק באש וְקוֹל דְּבָרָיו כְּקוֹל קְבוּצַת הַמּוֹן רב. וזה היה המלאך גבריאל. דניאל ראה לבדו את המראה, והאנשים שהיו עמו לא ראו את המראה, אבל חרדה גדולה נפלה עליהם, ויברחו למקום מסתור.

וכך סיפר לו המלאך גבריאל;⁵ בזמן הגלות אחר דין ודברים שהיו בשמים, ושר מלכות פרס נלחם עמי ברקיע, וביקש ארץ מלוכה לפרס, לשעבד את היהודים, הביאו את "דוביאל" שר פרס, והעמידו

⁴ דניאל י'

⁵ יומא עז.

אותו במקומו של גבריאֵל, ונקרא שמו "דוביאל" כיון שהפרסיים אוכלים ושותים כדוב ומסורבלים בבשר כדוב, ודוביאל שימש עשרים ואחד יום. והנה מיכאל אחד השרים החשובים בא לעזרני, ואני נותרתי שם אצל מלכי פרס לשתק את שר פרס שבשמים. נתנו לו עשרים ואחד מלכים, ונמל שנקרא פרוותא דמשהיג, ששם מעלים מרגליות מהים. ביקש שר פרס; כתבו לי את ישראל שאגבה מהם כסף גולגולת! וכתבו לו. עוד ביקש; כתבו לי גם את החכמים שישלמו לי! וכתבו לו. אבל בזמן שעמדו לחתום עמד גבריאֵל מאחורי הפרגוד, ואמר; וכי ראויים האומות להיות החכמים מסורים בידם, והלא הפסוק משבח את התלמידי חכמים שאף נשותיהם מנדדות שינה מעיניהן, כפי שאמר דוד המלך ⁶שְׁנָא לָכֶם מִשְׁפִּימִי קוֹם - אלו בעלי אומנות המשכימים ומאחרים למלאכתם, מֵאֲחֵרִי שְׁבֵת אֶכְלִי לָחֶם הָעֶצְבִּים - בעצב וביגיעה. כֵּן יִתֵּן - הזן את העולם מזונות ופרנסה, לִיִּדְדוֹ שְׁנָא: - למי שנדד שינה בשבילו בעולם הזה, ועל ידי זה זוכות לעולם הבא. אבל לא השגichו עליו בשמים, אמר לפניו: רבונו של עולם! אם יהיו כל חכמי אומות העולם בכף מאזנים, ודניאל איש חמודות, בכף שניה, לא נמצא מכריע את כולם?

אמר הקדוש ברוך הוא: מי הוא זה שמלמד זכות על בני? אמרו לפניו: רבונו של עולם, גבריאֵל. - אמר להם: יבא. ואכן על ידי שהזכיר את דניאל נכנס לתוך הפרגוד שהיה מגורש מתוכו. הכניסו את גבריאֵל, כשנכנס מצא את "דוביאל" מחזיק את האיגרת בידו, רצה להוציאה ממנו - בלעה. וכשבלעה היא נמחקה. וכך אמר לדניאל עתה אשוב להלחם עם שר פרס, וידעתי כי אנצח אך כבא עת מלכות אנטיוכוס, ידעתי שאני אצא והוא יכנס לאחר ל"ד שנה לבנין הבית, שיעמוד אלכסנדרוס מוקדן, ועל אף שגם עד אותו זמן היו ישראל משועבדים למלכי פרס, באותן הימים עבודה נוחה עבדו בהם, ולא הכבידו עליהם כי נתנם הקב"ה לרחמים להם, היו כאלה שנתנו מס והיו כאלה שלא נתנו, אבל מלכות אנטיוכוס הטילו עליהם עול קשה, אמר גבריאֵל; כשיגיע זמן מלכות יון לבא אצא על כרחי, שכבר נגזרה גזרה ושר יון יבא במקומי. צעק וצוח גבריאֵל על

⁶ תהילים קכז

זאת שלא ימשלו מלכי יון בישראל. ואין מי שישגיח בו, כי אף שהועילה מלחמתו נגד שר פרס, נגד שר יון לא הועילה, ועל זה צעק וצווח.

פרק ג - שמעון הצדיק עם מלך יון

אחרון אותה⁷ החבורה הטהורה של אנשי כנסת הגדולה הוא ראשון לחכמים שנזכרו במשנה, והוא שמעון הצדיק, שהיה כהן גדול באותו הדור, ושימש⁸ בכהונה במשך ארבעים שנה. לאחר שנצח המלך⁹ אלכסנדר את הפרסים וקרע מהם את כל מדינת אסיא הקטנה שלח שליחים לירושלים אל הכהן הגדול ודרש ממנו לקבל את מרותו לשלוח מזון לחייליו ולהעלות לו מהיום והלאה את המס שהיה מעלה למלכי פרס, הכהן הגדול סירב למלא אחרי הדרישה הזאת בטענה שהוא נשבע שבועת אמונים למלך פרס ואיננו יכול לחלל אותה, המלך קצף מאד בשמעו זאת ושלח להודיע לכהן הגדול ולעם יהודה כי לאחר שיתפנה מעסקיו יֵיָסֵר אותם על עקשות לבם, בינתיים נשמעו הדברים האלה לנשיא השומרונים (הכותים)¹⁰ סנבלט החורני, ראה עתה שעת הכושר לנקום את נקמת השומרונים ביהודים, נאספו שמונת אלפים שומרונים ויצאו אל אלכסנדר להצטרף אל חילי יון המלך, אלכסנדר שמח לקראתם מאד והאיר להם פנים, סנבלט השתמש בשעת רצון זו לעורר את כעס המלך על היהודים¹¹ וביקש ממנו להחריב את בית אלוקינו, ונתרצה להם.

וכששמע שמעון הצדיק ע"ה וכל היהודים אשר בירושלם על דבר בוא אלכסנדר אליהם פחדו ממנו פחד רב וצום ונתקבצו אל בית המקדש בצום ובכי ומספד ויצעקו אל ה', והעלו זבחים ושלמים לד' שיציל אותם בעת צרה.

⁷ רמב"ם בהקדמה לזרעים

⁸ יומא ט.

⁹ העבר הישראלי א' ד'.

¹⁰ בקדושין ע. משמע שהיה גוי, ובפירוש ר' ישעיה מטראני לנחמיה ב' י'. פירש שהיה משומד.

¹¹ יומא סט.

וכדי לשכך את חמת אלכסנדר לבש שמעון הצדיק בגדי כהונה, ונתעטף בבגדי כהונה, ואלף איש מיקירי ישראל עמו, לבושים בגדים לבנים ואבוקות של אור בידיהם, וכל הלילה הללו הולכים מצד זה והללו הולכים מצד זה עד שעלה עמוד השחר. כיון שעלה עמוד השחר אמר להם: מי הללו? אמרו לו: יהודים שמרדו בך. כיון שהגיע לאנטיפטרס זרחה חמה, ופגעו זה בזה. כיון שראה לשמעון הצדיק, הגדול בהדרת קדשו מיהר המלך וירד מעל סוסו והשתחוה לפניו ארצה, השרים שחשבו כי המלך יכלה בהם חמתו השתוממו מאד למראה קבלת פנים זו, ואמרו לו: מלך גדול כמותך ישתחוה ליהודי זה? אמר להם המלך; כי עוד במוקדוניה נראתה אליו בחלום דמות כמראה הכהן הגדול, ונבאה לו שיצליח במלחמותיו, ובכל מסעותיו מרחפת לפניו דמות זאת, ובגללה הוא מנצח במלחמותיה. אמר המלך ליהודים; למה באתם? - אמרו; היתכן בית שמתפללים בו עליך ועל מלכותך שלא תחרב יתעוץ גויים להחריבו? - אמר להם: מי הללו? - אמרו לו: כותיים הללו שעומדים לפניך. - אמר להם: הרי הם מסורים בידיכם. מיד נקבום בעקביהם ותלאום בזנבי סוסייהם, והיו מגררין אותן על הקוצים ועל הברקנים עד שהגיעו להר גריזים, שהוא מקום מושבם של הכותים. כיון שהגיעו להר גריזים חרשוהו, וזרעוהו כרשינין. כדרך שבקשו לעשות לבית אלקינו. ואותו היום עשאוהו יום טוב.

אחרי כל הכבוד שמלך יוון עשה ליהודים ממשילים אותם חז"ל לחיה טמאה, והיא ארנבת. גם לה יש סימן טהרה, היא מעלת גרה אך לא מפריסה פרסה, ולכן היא טמאה, גם היוונים מקלסים ומשבחים לה' אך הם טמאים. וכך דרשו חז"ל¹² את הפסוק - וְאֵת הָאֲרֶנֶבֶת - זו יוון. כִּי מַעֲלֵת גֵּרָה הִיא שֶׁמִּקְלֶסֶת לַהֲקַב"ה, טְמֵאָה הִיא. אלכסנדרוס מוקדן, כשהיה רואה את שמעון הצדיק היה אומר ברוך ה' אלקי של שמעון הצדיק. ואת הארנבת - זו יוון כי מעלה גרה היא שמגדלת הצדיקים אלכסנדרוס כשהיה רואה לשמעון הצדיק היה עומד על רגליו.

¹² ויקרא רבה יג

ועל הישועה הזאת דרשו¹³ חז"ל על הפסוק ואף גם זאת בהיותם בארץ איביהם לא מאסתיים ולא געלתים לכלתם להפר בריתי אתם כי אני ה' אלקיהם: ולא געלתים בימי יוונים שהעמדתי להם¹⁴ שמעון הצדיק וחשמונאי ובניו ומתתיה כהן גדול.

פרק ד' - חושך בא לעולם

אלכסנדרוס מוקדון הורעל על ידי אחד משריו, ובראותו כי אין לו תרופה,¹⁵ חילק את כל מלכותו שהיה כמעט בכל העולם ל"ב שלישי, למען לא ימצא לעולם מלך גדול כמוהו, אבל אחר מותו נתחלקה מלכותו לארבעה חלקים וכפי שכבר ניבא עליו דניאל בספרו¹⁶ ויגעמדו תשבר מלכותו ותחץ לארבע רוחות השמים, ובכן במצרים עמד אחריו תלמי המלך, ואחד המלכים מבית התלמיים שמשלו על מצרים רצה שיתרגמו לו את התורה ליוונית.

בימי המלך הזה¹⁷ כבר נראו אותות ההשפעה היוונית, היהודים אשר באלכסנדריה של מצרים למדו מהר את שפת יוון לדבר בה צחות, ורבים מהם למדו את חכמת ההגיון ומעשה האמנות היפה, עד כי יכלו להתחרות בהם עם היוונים עצמם, מצד שני החלה תרבות ישראל הטהורה להתוודע אל חכמי העמים, עד שהשתוקקו לדעת את תורת משה שלא היתה ידועה לעמים עד העת ההיא.

מה עשה המלך? מספרים לנו חז"ל;¹⁸ מעשה בתלמי המלך שכינס שבעים ושנים זקנים, והכניסן בשבעים ושנים בתים, ולא גילה להם על מה כינסן. ונכנס אצל כל אחד ואחד ואמר להם: כתבו לי תורת משה רבכם, נתן הקדוש ברוך הוא בלב כל אחד ואחד עצה,

¹³ מגילה יא.

14 בצאת המלך אלכסנדרוס מירושלים ביקש משמעון הצדיק שיעשה לו לזכרון דמות דיוקנו ושישימו אותו בין האולם ובין המזבח, ושיבהו הכהן שאסור לנו מאת האלקים לקבל שום פסל או תמונה, אבל זכר גדול מאשר בקשת נעשה לך, שכל הכהנים הנולדים בשנה זו יקראו אלכסנדר על שמך ויטב בעיניו הדבר ויתן המלך זהב לרוב לבדק הבית וישתחו לה' ויצא (סדר הדורות ג"א תמ"ח).

¹⁵ סדר הדורות

¹⁶ דניאל י"א

¹⁷ העבר הישראלי א' ו'

18 מגילה ט. ועיין במסכת סופרים מובא שתי מעשיות של העתקת התורה ליוונית פ"א ע"י חמשה זקנים, ומסיק שהיה יום קשה, ואח"כ ע"י ע"ב זקנים ולא סיים כנ"ל, ובמסכת ס"ת מעשה של ע' זקנים והיה יום קשה, ובגמרא מגילה לא סיימו כן.

והסכימו כולן לדעת אחת. ושינו לו כמה דברים, כדי שלא יצא מכשול על ידם, ובכל שינוי יש סיבה למה עשו כך, ואלה הם השינויים שכתבו לו; א. אלקים ברא בראשית. ב. אעשה אדם בצלם ובדמות, ג. ויכל ביום הששי, וישבות ביום השביעי, ד. זכר ונקבה בראו, ולא כתבו בראם. ה. הבה ארדה ואבלה שם שפתם, ו. ותצחק שרה בקרוביה, ז. כי באפם הרגו שור וברצונם עקרו אבוס, ח. ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכיבם על נושא בני אדם. ט. ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים ובשאר ארצות ארבע מאות שנה. י. וישלח את זאטוטי בני ישראל. יא. ואל זאטוטי בני ישראל לא שלח ידו. יב. לא חמד אחד מהם נשאתי. שלא יאמר חמור לא לקח, אבל חפץ אחר לקח. יג. אשר חלק ה' אלקיך אתם להאיר לכל העמים. יד. וילך ויעבוד אלהים אחרים אשר לא צויתי לעובדם. טו. וכתבו לו את צעירת הרגלים, ולא כתבו לו ואת הארנבת, מפני שאשתו של תלמי ארנבת שמה, שלא יאמר שחקו בי היהודים והטילו שם אשתי בתורה וזה היה¹⁹ על פי הדיבור כעין רוח הקודש.

ועל מעשה זה נפסק ונכתב בשלחן ערוך, בין²⁰ הימים שאירעו בהם צרות לאבותינו, וראוי להתענות בהם; בשמונה בטבת נכתבה התורה יונת בימי תלמי המלך והיה חשך בעולם שלשה ימים.²¹ כי מרוב פחד, היהודים עשו תעניות ותפלות והושחרו פניהם מפני התענית.

פרק ה' - מהי הצרה בתרגום התורה?

בסליחות לעשרה בטבת הפייטן מקונן; אֶזְכְּרָה מְצוּק אֲשֶׁר קָרָאֲנִי. בְּשֵׁלֶשׁ מִפְּנוֹת בְּחֹדֶשׁ הַזֶּה הִפְנִי. גִּדְעֵנִי הִנֵּיאֲנִי הִכָּאֲנִי. אֲךְ עֲתָה הִלָּאֲנִי: דַּעֲכֵנִי בְּשִׁמּוֹנָה בּוֹ שְׁמַאלִית וְיָמִינִית. הֲלֹא שְׁלֹשֶׁתָּן קִבְעָתִי תַעֲנִית. וּמֶלֶךְ יְיָ אֶנְסֵנִי לְכָתוּב דַּת יְיָנִית. עַל גְּבִי חָרְשׁוֹ חוֹרְשִׁים הֵאָרִיכוּ מַעֲנִית¹⁹ וצריך להבין מה רע בתרגום התורה הרי גם משה

¹⁹ ים של שלמה ב"ק פ"ד

²⁰ סימן תקי"פ

²¹ שלשלת הקבלה לר' גדליה אבן יחייא.

רבינו תרגם את התורה בשבעים לשון, והנה²² חז"ל פירשו לנו שלא היתה התורה יכולה להתרגם כל צרכה, וביאר²³ ההתם סופר כי בהיות התורה כתובה בלשונה שנאמרה מפי הקב"ה למשה רבינו עליו השלום, הרי היא כפטיש יפוצץ סלע, וכל פסוק סובל כמה פירושים שונים, וממש אין לומר בו דבר ע"ד פשוטו שלא יסבול גם פירוש אחר, ועל כרחן של ישראל ישמעו לדברי חכמים וחדותם, משא"כ בהעתק התורה ללשון לע"ז, א"א כי אם לבחור כוונה פשוטה אחת ולכתבו באותו הלשון, כי אין לשונות העמים סובלים כל הפירושים, וגם אין אנו יכולים לכתוב בחכמה ובינה, כמו שנכתבה התורה ע"י הקב"ה, וכיון שהעתיקו התורה ליונית, החלו עם בני ישראל לטעום טעם פשוטו של מקרא ומאז החל האפיקורסות להתנוצץ, ולא רצו שוב לשמוע לקול דברי חז"ל ולפירושיהם כאשר בעו"ה עדיין מרקד בינינו.

ועל דרך זה פירש²⁴ המהר"ל; שליוונים יש חכמה יותר משאר האומות, ודוקא מפני רוב חכמתם נתקנאו בחכמת התורה, ורצו לאבד את התורה מישראל, כי אין גבור מתקנא אלא בגבור שכמותו, אבל לא רצו לבטל את התורה במובן הפשוט שלא יהיה תורה בעולם, אלא עיקר רצונם היתה לבטל מישראל מעלת התורה האלקית וכל דבר אלקי, להשכיחם תורתך, להשכיח שזה תורת ה'. לא שרפו את התורה אלא אדרבה תהא מצויה גם אצלם, אבל כמו חכמה ולא כמו דבר ה' ועל ידי זה גם ישראל ינהגו בה כחכמה בלבד. ההתנגדות²⁵ והלחימה של יון בישראל שונה משאר כל הגלויות, שחלק מעיקרי הגלות הוא חורבן בית המקדש, משא"כ ביון לא החריבוהו, אלא השאירו אותו בנוי על תילו, רק שיהא מחולל ותהא בו טומאה, שהרי טמאו כל השמנים, ולא גנזו אותם, והקריבו דבר אחר על המזבח, דעיקר מגמתם לחלל קדושתו. וכבר בזמן משה רבינו²⁶ כשאמר הקב"ה למשה כתב לך את התורה, רצה משה שגם

²² במסכת סופרים ומסכת ספר תורה.

²³ דרשות חתם סופר דף ק"א ע"ב

²⁴ נר מצוה ח"א

²⁵ עיני ישראל להרה"ג רי"א וינטרוב ז"ל עמוד קס"ד

²⁶ תנחומא שמות לד

המשניות יהיה בכתב, ולפי שצפה הקב"ה שאומות העולם עתידין לתרגם את התורה ולהיות קוראין בה יונית והם אומרים אנו ישראל, גם לנו יש את התורה, אמר להם הקב"ה; אתם אומרים שאתם בני איני יודע אלא מי שהסודות [מסטורין] שלי אצלו, הם בני, ואיזו היא זו המשנה שנתנה על פה.

ולכן גזרו היוונים שיכתוב ²⁷כל אחד מהם על חזית בגדיו ויחקוק על קרן שורו שאין לו חלק בשם אלוקי ישראל, וכל זה מחמת שנאתם הקשה לישראל, שהתקנאו בקדושת התורה שיש לנו, שאם תתבונן לא תמצא מי שעשה מאמץ למחוק את ישראל יותר מן היונים, ונתכוונו להכחידם ולמחות את זכרם, משום שהיוונים בימים ההם, היו חכמים גדולים ומלומדים נבונים ופילוסופים, ולעצמת שנאתם לישראל גילו לבני דורם שהתבוננו ונוכחו, שאין השגחת ה' נזקקת לישראל, אלא מפני שהם מקיימים את המצוות ועוסקים בתורה, ואז לא יוכל להם איש ולא ישתלטו עליהם, אך אם יזללו בתורה ובמצוות תסתלק מהם ההשגחה, וישתלט עליהם האויב וימצאו אותם אסונות, כפי שבארה זאת התורה ואמרה ²⁸וַעֲזָבְנִי וַהֲפֹר אֶת בְּרִיתִי אֲשֶׁר כָּרַתִּי אִתּוֹ. ונאמר אחרי זה וַעֲזָבְתִּים וַהֲסַתְרִתִּי פָנֶי מֶקֶם וּלְכָךְ שְׁמוֹ מִגְמַתָּם שִׁיבְטֻלוֹ אֶת הַמִּצְוֹת, יותר ממה שבקשו להמיתם ולהקשות עליהם בגזירות ונטילת מיסים, אף על פי שמהמיסים יש להם ומלכיהם תועלת, ומביטול המצוות לא יפיקו תועלת חמרית, אלא רק בגלל זה שידעו כבר העונש המבטל את המצוות יותר מהרג ואבדן.

ומה ²⁹הענין לכתוב על קרן השור? אלא שבזמנם, הבקבוק של התינוקות היה מקרן של שור, היו מרוקנים את הקרן מן המילוי שבה, שמים בפי התינוק את הפיה הצרה, ואת המשקה יוצקים לקרן דרך הקצה השני הרחב, ולכן רצו היונים שאפילו התינוקות ישתו מבקבוק שכתוב עליו כפירה ר"ל, היונים הבינו כמה כל פעולה קטנה משפיעה על התינוק, לכן רצו שעל בקבוק השתיה שהתינוק יונק

²⁷ מדרש ר' דוד הנגיד פ' וישב

²⁸ דברים לא

²⁹ מובא בכמה ספרי זמננו מפי השמועה.

חלב יחד עמו הוא כבר יינק שרשים של כפירה ח"ו זו היתה מטרת גזירות היונים.

פרק ו' - תלמי בבית המקדש

פעם³⁰ אחת בשוב תלמי מאחת ממלחמותיו יצאו לקראתו תושבי הערים וברכוהו לנצחונו, אח"כ בא לירושלים ברוב פאר ובא לבית המקדש להעלות עולות וזבחים, בהיותו במקדש נתאוהו להכנס לקדש הקדשים פנימה, הכהנים הפצירו בו שימנע ממעשה זה האסור לכל איש זר בלתי לכהן הגדול אחת לשנה, אולם המלך בגבהות לבו לא השגיח בהפצרותיהם ובאזהרותיהם, והנה אך ניסה להציג כף רגלו על מפתן בית קדש הקדשים נתעלף פתאום ונפל ארצה אין אונים, הכהנים הוציאוהו כל עוד נפשו בו והמלך מיהר לארצו הוא הבלוג על עלבוננו שהיה מוכרח לוותר על חפצו, אבל מני אז התחיל לשנוא שנאה עזה את היהודים, ליהודי ארץ ישראל לא העז לעשות רעה כי נפל פחד אלקים עליו, לעומת זה כילה את חמתו ביהודי מצרים הוא ביטל את זכויותיהם, גזר גזרות על דתם, ורדפם באף ובחמה. אולם בכל יהודי מצרים לא נמצא מי שיבגוד בדתו בשביל טובה חומרית, כשלוך זה העלה את קצף המלך עוד יותר, ובקצפו צוה לכלוא המון גדול של יהודים בחצר גדולה מוקפת חומה, אחרי כן לקחו פילים גירו אותם ושילחו אותם ביהודים הכלואים, אך פתאום הפכו הפילים את פניהם התנפלו על מְגִרֵיהֶם ועל המוני המסתכלים שנתאספו לראות במחזה האכזרי, הפילים דרסו והרגו רבים מהם, ועשו בהם שְׁמוֹת, המלך ראה בזה אצבע אלקים ומן היום הזה חדל מלרדוף את היהודים.

³⁰ העבר הישראלי פ"ח, ועיין בסדר הדורות ג"א תר"י שזה היה אצל שר צבא אנטיוכוס, וכתב שם ששלח שר צבאו לירושלים ובבואו אל הקדש ראה איש אחד שהכהו על פניו ונפל כמת ואז סחבוהו מן הקודש ויוציאו אותו חוצה והכהן הגדול חלה את פני ה' לבל ימות בתוך הקודש ויעתר לו ה' ויקם על רגליו ויחי וילך לארצו בבושת פנים ויאמר אל אדוניו חי ה' כי בן מות הוא הנוגע בקודש ויתן לו עצה לבל ישלח לירושלים נגד עמו ונגד מקדשו כי אדמת קדש היא.

פרק ז' - אנטיוכוס

אנטיוכוס בן אנטיוכוס מלך יון ירש את המלכות לאחר אלכסנדר, ולאחר אנטיוכוס אביו ושלט על יישוב העולם, ואחרי³¹ מות תלמי מלך מצרים שהעתיק את התורה ליוונית כאשר מלך תלמי בנו תחתיו לא הצליח במלכותו כי במות אביו עלה עליו אנטיוכוס מלך מוקדון, ויכהו וימיתו ויקח את כל ארצו מידו וילכוד את כל ארץ מצרים וימלוך עליה, וכאשר גבר על מלך מצרים גדל כבודו, והיו לו מלכי פרס ומדי ואחרים למס, גבה לבו עד מאד, ויעש צלם גדול בתמונתו מזהב לאלוה ויגזור אומר להשתחוות לצלם ההוא, ויאותרו כל הגוים אליו וישתחוו לו. וכן צוה לעשות פסלים כדמותו וכצורתו ושלחם לכל ממלכתו, וצוה את האנשים לעבוד לאותם פסלים, והם מלאו פקודתו והיו עובדים אותם פסלים, מלבד ישראל שנמנעו לקיים את פקודתו בענין זה ולא נשמעו לה.

במשך הזמן נעשה³² אנטיוכוס מלך יון, מלך גדול ותקיף בממשלתו, וכל המלכים נשמעו לו, וכבש מדינות רבות ומלכים חזקים, והחריב טירותם, והיכליהם שרף באש ואנשיהם אסר בבית האסורים, מימי אלכסנדרוס המלך לא קם מלך כמהו בכל עבר הנהר. והוא בנה מדינה גדולה על חוף הים להיות לו לבית מלכות ויקרא לה מדינת אנטיוכיא על שמו. גם בגריס משנהו בנה מדינה אחרת לנגדה ויקרא לה בגריס על שמו, וכן שמותן עד היום הזה. בשנת עשרים ושלש שנים למלכו היא שנת מאתים ושלש עשרה שנים לבנין בית האלקים שם פניו לעלות לירושלים ויען ויאמר לשריו הלא ידעתם כי יש עם היהודים אשר בירושלים בינינו. לאלהינו אינם מקריבים ודתינו אינם עושים, ודתי המלך עוזבים לעשות דתם, וגם הם מיחלים ליום שברון המלכים והשלטונים ואומרים מתי ימלך עלינו מלכנו, ונשלט בים וביבשה וכל העולם ינתן בידנו, אין כבוד למלכות להניח אלה על פני האדמה. עתה בואו ונעלה עליהם ונבטל מהם את הברית אשר כרת להם שבת, ראש חדש, ומילה.

³¹ יוסיפון, ומדרש ר' דוד הנגיד פ' וישב

³² מגילת אנטיוכוס

פרק ח' - למה דווקא המצוות הללו?

היוונים ראו ³³ שאינם יכולים לבטל את כל המצוות, סברו ונועצו והסכימו לבטל מהם שלש המצוות החשובות בערכן, והן שבת ר"ח ומילה שהן בסיס בְּנִינָה של דת ישראל. והנה לגבי מצות שבת ומילה, הרי ³⁴ משש מאות ושלוש עשרה מצות שנצטוו לישראל, אין שום מצוה שתהא אות ועדות, כי אם שלש מצות, והם מילה ושבת ותפילין שנכתב בשלשתן אות, והם שלשתן אות ועדות לישראל שהם עבדים להקב"ה, ועל פי שנים עדים יקום דבר, כל אחד מישראל אינו יהודי שלם אלא אם כן יש לו שני עדים שהוא יהודי, ולכן בשבת וביום טוב שג"כ נקרא שבת, ושבת נקרא אות, ³⁵ פטור אדם מלהניח תפילין, כי די שיש לו שני עדים שהוא יהודי, עדות שבת ועדות מילה, אבל בחול חייב כל אדם להניח תפילין כדי שיהא לו שני עדים אות תפילין עם אות המילה.

ועל ידי מצות השבת ניכר שאנחנו בנים לה' שאנו משתמשים בשרביטו, דכביכול שבת בו, ולכן גוי ששבת חייב מיתה, ובשמירת שבת מתחזקים לנו עקרונות הדת, ויתודע חידוש העולם ויתאמתו לנו כמה יסודות חשובים באמונת ה'.

ובאשר למצות מילה, על ידה תזדכך הנפש ותלך אחרי השפעת השכל ויקרין עליה השפע האלקי, ותילוה אליה ההשגחה, ומחליש את תאוות העולם,

ומצוות ר"ח - בזה תלוי ³⁶ קביעות חדשים ומועדים ע"י הסנהדרין, ומלאכי עליון שואלים על קביעות החודש ומועדים, והי"ת אומר להם, אני ואתם נשאל לב"ד של מטה, כי בנים אנו וחביבים אצלו עד שהוא יתברך באהבתו ובחמלתו שומר יום קביעות בית דין, ומלכות יון הרשעה רצו לבטל חדש שבת ומילה כדי שלא יהיה בידינו היכר שאנחנו בנים וח"ו יהיו ישראל ככל הגויים.

אך ישראל קבלו דרך האמת, וקשרו עצמם לקיים את המצוות ומסרו נפשותיהם והפקירו אותן להריגה, מחמת אהבתו יתברך,

³³ מדרש ר' דוד הנגיד וישב, אלא שהוא כתב תורה מילה ושבת.

³⁴ סמ"ג מ"ע ג'.

³⁵ מנחות לו :

³⁶ החיד"א ראש דוד מקץ

ובדאגתם לקיום המצוות, והיה יהודי יוצא לרחוב ופוגש את חברו ורואה שמוציאים אותו להורג, ושואלו ³⁷מה לך יוצא לסקל? והוא עונה על שמלתי את בני! והנה רואה עוד אחד ושואל; מה לך יוצא לשרף? על ששמרתי את השבת! מה לך יוצא ליהרג? על שאכלתי מצה! מה לך לוקה בפרגול? על שעשיתי סוכה! על שנטלתי לולב! על שהנחתי תפילין! על שהטלתי תכלת! **על שעשיתי רצון אבא שבשמים!** ומהם מי שנצלב ומהם מי שנשרף על ייחוד השם ועל קדושתו, ועל אף כל הגזירות שהיו גוזרים עליהם לא יצאו מגדר התורה, ולא דחו מצוותיה ודבקו בה' יתברך ובחוקותיו, ואבינו שבשמים היפר עצתם וכרחם אב על בנים הצילנו מידם. וגמלם כרחמיו וכרוב חסדיו וליוה אותם בהשגחתו ועשה להם את הנפלאות הגדולות.

פרק ט' - אלעזר הכהן

ויבא אנטיוכוס אל ירושלים ³⁸פתאום וילכדה ולא היתה ליהודים המסכנים ידיעה על כך, ויכה את עמה לפי חרב, ויהרוג הרב רב וגדול בירושלים, ויוצא בגלות עם רב וגדול, ויפזר את כל עדת החסידים והחכמים אשר בתוכה, וינוסו היערה וישבו שם, ויאכלו עשבים ויתחבאו ביער. והמלך הרשע הזה אנטיוכוס לא די לו אשר הרג והגלה, אלא הפקיד את פוליפוס הרשע לענות את עם יהודה ויזהירהו ללחוץ את עם ישראל ויהודה, והוא איש גבור חיל, ויצוהו לאמר; כל אשר יֵאָזֵז מהם למצותי, וישתחוה אל צלם תמונתי אשר הרימותי, ויאכל בשר חזיר ויצא מִן־תִּתְּ תורת משה - יחיה, וכל ממאן בזה יִהָרֵג בלי חמלה. ויצוהו עוד לאמר; מנע את העם מלשמור שבתותיהם, ומלחוג את חגיהם, ומלמול את בניהם ובזה תכניעם כרצונך.

ופוליפוס איש גבור חיל, ויסבוב את כל ארץ יהודה וירושלים, ויעש כדבר המלך, וימנע את העם מלשמור את מצוות התורה, ומשמרת אלקינו, וְיִחָקֵה את רשעי עמנו ואת הפריצים, ויהרוג רבים מעדת החסידים.

³⁷ ויקרא רבה לב א, ועיין בפרי צדיק תחילת הדרוש לחנוכה ד"ה והנה שזה היה בזמן היונים.

³⁸ יוסיפון פ"ח, ומדרש ר' דוד הנגיד

אז נתפש אלעזר הכהן החכם שר הכהנים, זקן ובא בימים בן תשעים שנה, והיה אדם מצוין בתורה, דיין, ובעל נימוסים רב, רם המעלה, וראש ישיבה, יושב בראש שבעים הסנהדרין, והוא היה אחד מהשבעים זקנים שתרגמו את התורה ליוונית על ידי גזירתו של תלמי. ויביאו את אלעזר הכהן לפני פוליפוס ויאמר אליו פוליפוס כדברים האלה; אלעזר הכהן הלא איש חכם ונבון אתה, אל נא תעבור את מצות אדוננו המלך, עבוד לצלם ואכול מבשר זבח, ותחיה ולא תמות. ויען אליו ויאמר; חלילה לי להפר את מצות אלקי, שהוא אלקי העולם הזה והבא, ולעשות את מצות המלך אנטיוכוס, אשר ימיו כצל עובר.

ויקחהו פוליפוס בסתר ויאמר לו; הלא ידעת כי אהבתיך וכבדתיך, זה לי ימים רבים מזמן היותי משרת לתלמי המלך, כאשר באת אליו להמליץ לו את ספרי תורתכם ונביאיכם, ועתה חמלתי על נפשך ועל שיבתך, ולא תסבול נפשי להרע אליך. ובכן אקח מעט בשר כשר מהשחיטה שלכם, אשר אתם אוכלים מהם, וגם מבשר הקרבן שהוא בשר חזיר, ונשים אותם על שני שולחנות, וכשאצוה לך לאכול מקרבן המלך, אכול משהו מועט מהבשר הכשר, בנוכחות הבריות, כדי שיהא נראה להם שאתה נשמעת לפקודת המלך, ויאמרו שמזבחי צלם המלך אכלת, ותחיה ולא תמות.

ויהי כשמוע אלעזר הכהן את דבריו, ויתבונן בקדושת כהונתו ובתפארת חכמתו ובגדולת יהדותו ובהוד עבודתו, וילעג על דברי פוליפוס ואמר לו; שמעני היום אתה פוליפוס פקיד המלך אנטיוכוס - בן תשעים שנה אנכי היום, ותדבק נפשי מאז ליראה את ה' אלקי ישראל כל הימים באמונה, ואיך אבא היום ליראה אותו במרמה, ולהפר בריתו, כי ארמה בני אדם לאבד נפשותיהם, כי אם כה אעשה אחטיא את ישראל, ויאמרו הבחורים; הנה אלעזר הכהן בהיותו בן תשעים שנה, עזב את תורת אלקיו והפר בריתו, ותדבק נפשו בתורת תעתועי צלם המלך, למרות תורתו ומעלתו ועל אף ידיעתו שְׁמוֹתוֹ כבר קרוב, ושהוא על פתח קברו, וכל זה כדי להסיר נזק מעצמו, ובחשקו בחיי העולם הזה.

ובכן יאמרו; מה לנו עוד חלק ונחלה בתורת ה', הרי אנו הצעירים, נעשה גם אנחנו כמוהו וניגרר אחריו, שכן הוא הזקן שלנו והעומד בראשנו, ננהג כפי דעתו ונלמד ממנה, וְנִפְּרוּ גם הם תורת אלקינו, ויעזבו את תורתו, וְיִלְכוּ נפשותיהם ח'ו' לאבדון ולמהומה רבה. חלילה לי לטנף את קדושת, ולטמא את טוהר שיבתי, ולתת במרמה לבחורים האלה אשר אתי, רפיון ידיים באמונת תורת י"י.

ועתה; הנה אתם, לכם יכולת להמית החיים ולהעדיר מהם חיי העולם הזה, על ידי שתהרגום ותמיתום, אבל אין בידכם יכולת על המתים לשפטם, או להיפך להציל אותם מן האבדון, ובודאי לא להחיותם, ואני אם אמליט את נפשי היום מידכם כשאעשה רצונכם, איך מיד אלקי אנצל ואמלט? אין מנוס לנוס מידו, לא חי ולא מת, הרי ממשלתו על החיים להמית, ועל המתים להחיות. אמות כעת את המות הזה, ואשאיר אחרי תוקף גבורה לעמי ולבחורי, אתם תמיתוני פה, ואלקי ישראל יחייני שם. והבחורים בראותם את מותי פה על ידכם, כי לא ארצה להפר ברית ה', ירצו גם הם למסור נפשם למען כבוד תורת אלקינו, ונהיה אני והם כולם חיים.

וכשמוע פוליפוס את הדברים האלה, ויהפך לו לאכזר, וירע לכל ישראל בכל מאודו, ויצו לְיָסֵר ולהכות, לחלל ולטנף ולטמא כל חסיד, וְיִצֹּ עוד ליסר ולהכות את אלעזר הכהן, ולחללו ולטנפו ולטמאו בכל טומאה, ויהי בהכותם אותו בכל מיני מכות, בלי חמלה, ויקרא ויאמר; אלוקי אשר הבאתני עד השיבה הזאת, אתה ידעת כי יכולתי להציל נפשי מן המות הזאת, אבל לא חפצתי כי אהבתיך, הנה הם יכוני מכות נמרצות אשר אין בי כח לשאת אותן, אבל לאהבתך ויראת שמך, הלא הן בזויות בעיני ונחשבות כאין, ואסבלם בכח וגבורה, ואתה למען רחמך, רחם קהל עדת ישראל, והצילם מכף כל אויב ושונא, ושוב מחרון אפך והנחם על הרעה לעמך, ויהי ככלותו לדבר אל ה' ולהתפלל, ויסגר פתח חייו וימת, ותשלם נפשו ויקן את חלקו בעולמו, ויעזוב אחריו גבורה וכח לעמו ובחוריו.

פרק י' - יוסי בן יועזר

בעת ההיא היה ³⁹חסיד שבכהונה, ושמו יוסי בן יועזר, לא נקרא בתואר רבי או רב, אלא יוסי, ⁴⁰כי מי שהוא גדול מאד וברום המעלות, נקרא בשמו, כגון הלל ושמאי, שמעיה ואבטליון, מפני גדול מעלתם, כי אי אפשר למצוא כנוי לרומם בו את זכרם, כמו שאין מכנים את הנביאים, אלא נקראים בשמם, וכפי הכלל ⁴¹שאמרו חז"ל גדול מרב רבי, שהתואר רבי הוא גדול יותר מהתואר רב. וגדול מרבי רבן, שהתואר רבן יותר גדול מהתואר רבי. וגדול מרבן שמו, דמי שכבר אי אפשר לקרוא בתואר קוראים לו בשמו. ובכן יוסי בן יועזר הוא, מהזוגות שנזכרו בפרקי אבות, והוא היה הנשיא, ⁴²ונקרא איש האשכולות, איש שהכל בו, תורה, יראת חטא וגמילות חסדים, ומשמת בטלו האשכולות. ועד סוף ימיו היו לומדים תורה כמשה רבינו, בלי שום מחלוקת, כי לא נתמעט הלב, והיו מבינים דבר מתוך דבר, אך בסוף ימיו היו גזרות שמד של אנטיוכוס, והתחיל להיות מחלוקות בישראל, והמחלוקת הראשונה בישראל, היתה בימיו לענין סמיכה על הקרבן ביו"ט, ⁴³יוֹסִי בֶן יוֹעֶזֶר אוֹמֵר שְׁלֹא לְסַמֹּךְ, יוֹסִי בֶן יוֹחָנָן אוֹמֵר לְסַמֹּךְ. והוא האריך ימים עד שהיה גזירות שמד של היוונים, וכמובן שהוא עמד על משמרתו, עבד את ה' במסירות נפש (עיין סיפור ⁴⁴בהערה) ולא נכנע לגזירות, עד שגזרו עליו היוונים תלייה.

³⁹ חגיגה כ.

⁴⁰ הקדמת הרמב"ם למשנה ד"ה הפרק השביעי.

⁴¹ עיין יפה מהישועה לרבנו ניסים, ובתוספתא עדיות פ"ג מ"ד בפי' חסדי דוד, ושירי מנחה.

⁴² סוטה מ"ז. תמורה טו.

⁴³ חגיגה פ"ב מ"ב.

⁴⁴ ליוסי בן יועזר היה בן שלא התנהג כשורה, קם יוסי בן יועזר והקדיש כל נכסיו עליתא של דינרים (עלייה וי"א כלל) לשמים אותו הבן התחתן אחר כך ונשא לו לאשה את בתו של הקולע עטרות לינאי המלך, כשאשתו ילדה לו בן, קנה לצורך המשתה דג ומצא בו אבן טובה הוא מכר את האבן להקדש בשביל האפוד והחושן במחיר שלוש עשרה עליות דינרי זהב בקופה היו רק שבע עליות אז הקדיש את שש הנותרות לשמים הדבר היה לשיחה בפי כל ואמרו "יוסי בן יועזר הקדיש אחת ובנו שש" שזכות אביו שהקדיש אחת בשביל שלא היה בנו נוהג כשורה גרם לבנו שהוכשר להקדיש שש (ב"ב קל"ג:).

פרק י"א - יקום איש צרורות

יקום איש צרורות⁴⁵ היה בן אחותו של ר' יוסי בן יועזר והשתמד בזמן גזירות היונים, עלה מזלו עד שנהיה לקצין גדול, והיה רוכב על סוס בשבת, והיו הולכים לפניו מאה אנשים בשרביטי זהב. פעם כשהלך בדרך, היו מוליכין את ר' יוסי בן יועזר להריגה, ואת הקורה לתלותו עליו, עמד אחד מעבדיו של המשומד, ודחף לר' יוסי ע"ה והשליך אותו לטיט, באותה שעה ראה יקום המשומד את ר' יוסי והכירו, ואמר לו: ראה הסוס שהרכיבני עליו אדוני, כלומר ראה את הכבוד שהשגתי, הלכתי בתאות לבי והצלחתי, ואתה עמלת בתורה כל ימך ועשית מצוות, וראה סוסך שהרכיבך עליו, רצה לומר הקורה שיהיה נתלה עליו, ובכן, עזוב את דת היהודים ובא אצלי, ואיטיב לך. השיב ר' יוסי אחי אמו ואמר לו, אם הבורא יתברך נותן כבוד כזה לרשעים בעולם הזה, על אחת כמה וכמה שיתן לצדיקים בעולם הבא, טובות ורווחה. שאל יקום; וכי עשה אדם רצונו יותר ממך? [כלומר, למה סופך כך בעולם הזה?] אמר לו ר' יוסי; - ואם כך לעושי רצונו, קל וחומר למכעיסיו. אם לעושי רצונו הגיע אליהם צער כזה, על אחת כמה וכמה שתהא פורענותם בגיהנם בעוה"ב של הממרים את פיו, והעוברים על מצוותיו וכמה יצערם הבורא יתעלה בגיהנם.

כששמע המשומד דבריו, נכנסו הדברים לליבו כארס של נחש, לבו נכנע, וחרד חרדה גדולה, עמד וחילק נכסיו - שליש לבני ביתו, ושליש לת"ח ולעניים, ושליש נתן לעבדיו. הלך וקיים בעצמו ארבע מיתות בית דין, סקילה שריפה הרג וחנוק, קבץ עצים והדליק אותם, ואסף אבנים והעמיד קיר נטוי, ונסמך על קורה והעמיד את החרב נעוץ בארץ וחודו למעלה, ועשה לו תליה מחבל, ותלה עצמו בצווארו, ובאותה שעה עלתה השלהבת ושרפה החבל שבצווארו ונחתך, ונפל על החרב ונהרג, הגיעה השלהבת לקורה הסומכת את קיר האבנים ונפל עליו, וקבל עליו ארבע מיתות ב"ד, סקילה - כשנפל עליו קיר האבנים. שריפה - שנשרף באש. הרג - כשנפל על החרב. חנק - שחנק עצמו בחבל התלייה. כשראהו הבורא יתברך במצב הזה, וכניעתו שקבל עליו ארבע מיתות ב"ד, יצאה בת קול מן השמים ואמרה;

⁴⁵ ב"ר ס"ה, ומדרש תהילים י"א ז', מדרש דוד [הנגיד] על פרקי אבות. וסדר הדורות

שהוא מזומן לחיי העוה"ב, נתנמנם יוסי בן יועזר וראה מטתו של יקום בן אחותו פורחת באויר א"ר יוסי ⁴⁶ בשעה קלה קדמני זה לגן עדן.

אמרו ⁴⁷ חז"ל כשנכנס יעקב אבינו להתברך מיצחק אביו, הריח את ריח בגדיו, והריח ריח גן עדן. אל תקרא בְּגָדָיו אלא בּוּגְדָיו כגון יקום איש צרורות. כי גם הבוגדים של בני ישראל, כשרק מתעורר הלב, והניצוץ היהודי נדלק, בוער ליבם כשלהבת אש, ומוסרים נפשם על קדושתו יתברך.

פרק י"ב - חנה ושבעה בניה

כך היו הרבה צדיקים וחסידים שמסרו את עצמן למיתה, ואת גופן לכמה ייסורים ולא חטאו, מעשה ⁴⁸ שהביאו אשה אלמנה ששמה חנה, ואת שבעה בניה, לפני אנטיוכוס, אמר לגדול; עבוד ע"ז. אמר; איני כופר בה' שכבר כתב לנו אנכי ה' אלקיך, והוציאווהו והרגווהו. קרא לשני ואמר לו; עבוד ע"ז, אמר איני כופר באלקי שכבר כתב לא יהיה לך אלהים אחרים, והוציאווהו והרגווהו. קרא לשלישי ואמר לו; עבוד ע"ז אמר לו איני כופר באלקי שכבר כתב לנו לא תשתחוה לאל אחר, הוציאווהו והרגווהו. קרא לרביעי אמר לו; עבוד ע"ז, אמר לו; איני כופר באלקי שכבר כתב לנו לא תשתחוה לאלהיהם וכו', קרא לחמישי ואמר לו; עבוד ע"ז, אמר לו; איני כופר באלקי שכבר כתב לנו, שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד וכו'. קרא לששי ואמר לו; עבוד ע"ז, אמר לו; איני כופר באלקי שכבר כתב לנו, וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלקים וכו'.

ויתמה המלך מאומץ לב האשה והבנים, והיה נכלם מאד כי נצחו אשה אחת, ויאמר המלך; הגישו אלי את השביעי באשר הוא נער קטן, ואולי אוכל לפתותו בדברים לעשות רצוני, ולא תתפאר

⁴⁶ עיין שו"ת שבות יעקב ח"ב סימן קי"א דהוכיח מכאן דהעושה כן משום תשובה בודאי לא יחשב מאבד עצמו לדעת, ומזומן לחיי העולם הבא, דבמקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד. ועיי"ש בשם היפה תואר שאסר, וס"ל דאף מי שחייב מיתה אינו רשאי להמית עצמו ולא יצא מכלל ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש, ויניח הדבר ביד ה'.

⁴⁷ ילקוט שמעוני תולדות רמז קטו

⁴⁸ יוסיפון פי"ט, מנורת המאור (לר' ישראל אלנקוה) פרק ג - תשובה עמוד 122, גבעת שאול עמוד 73, שלשלת הקבלה (לר' גדליה אבן יחיא) עמוד נד. ועיין בגיטין נ"ז: תנדב"א רבה כ"ח.

עלי האשה הזאת לאמר, נצחתי את אנטיוכוס המלך, בחזקי ואמצי את בני למות על תורת אלקינו. ויגישו את השביעי קטן שבכולם למלך ויאמר אליו, בא עשה רצוני והשתחוה לזה, ואני נשבע לך להפקידך למשנה לי, ולהמשיךך בכל מלכותי, ותהיה עשיר בכסף וזהב ובעבודה רבה מאד, וַיִּבֶזְזֵה הַנֶּעֱר את דבר המלך ואמר לו, חס ושלום, איני משתחוה למעשה ידי אדם, שכך נשבענו להקב"ה שלא נעבוד לאל אחר. אמר לו, הרי אני זורק לך את הטבעת לפני הע"ז, וְתִלְךָ וְתִבְיֹאז מלפניו, כדי שיהיו כל העומדים לפניו אומרים, שְׁמַע לדברי הקיסר וְהִשְׁתַּחֲוֶה לוֹ. אמר לו, אֶלְלִי עליך קיסר, על הדברים שאתה אומר לי, ומה אתה בשר ודם מתבייש מבשר ודם שכמותך, אני לא אתבייש מלפני מלך מלכי המלכים. אמר לו, וכי יש כח לאלקיכם, אמר לו, והלא כבר נאמר, ⁴⁹הֵן לֹא קִצְרָה יַד ה' מִהוֹשִׁיעַ. אמר לו, וכי מאחר שיש כח לאלקיכם ועיני רואות ואזניו מקשיבות, מפני מה לא נגלה והציל אתכם מידי? אמר לו, שוטה שבעולם, אין אתה ראוי לעשות ניסים על ידך, ואנו נתחייבנו מיתה, ואם אין אתה הורגינו, הרבה הורגים יש לו, הרבה דובים, הרבה נמרים, הרבה נחשים, הרבה עקרבים, הרבה אריות, שיכולים לפגוע בנו.

קרא לאמו שְׁלִיחוֹתָהּ אותו, ואמר לה, אשה, חוסי על בְּנֶךָ זה שלא נשאר לך זולתו, וְרַכְכִּי את לבו שימלא את פקודתי, ולא ימות כאחיו. אמרה: תנו לי שאפגש אתו ביחידות, ואדבר אִתּוֹ בענין זה. כשהיתה יחידה עמו, נשקה אותו ואמרה לו: בני, אתה ידעת שאני אֶזְיִיעַץ אותך טוב יותר מכל אדם וְאָחוֹס עליך, משום שאני הולדתך וגידלתי אותך ולמדתיך דעת ומשפט אלקים ודתו, ובכן הבט אל השמים והארץ וזכור את זה שבראם, וברא כל דבר בכחו, וברא את האדם וציוה עליו להשמע לו, וּמָנַע אותנו מלהמרות פיו כדי שיהיה לכל אחד גמול רב כפעלו אם טוב ואם רע, בני ירא אפוא את אלקים החי שאינו מת, וזכור את אחריתך שתחזור אליו ותעמוד לפניו יתברך, ולכן אל תפחד מזה התועה והכופר, ואל תכניס ללבך כלום מהבטחותיו, הדבק במצוות אלקים ומות על דתו כמו שמתו אחיך,

⁴⁹ ישעיה נ"ט א'

ואילו ראית את הטוב והאושר שהם בו לא היית מתאפק והיית ממחר להצטרף אליהם.

כשכילתה האשה לצוות את בנה, קרא לו אנטיוכוס כשהוא חושב ומדמה לעצמו שהיא ציותה עליו שישמע לו ולקבל פקודתו, אמר לנער; האם הסכמת למה שציותה עליך אמך להשמע לפקודתי? אמר לו הנער; לא אציית אלא לזה שִׁיִּצְרִנִי, לא אעבוד בלעדיו, ולא אשתחוה לזולתו, עֲשֵׂה בי כל אשר תוכל ואל תעכבני מלהצטרף אל אחי, אנו נלך לאושר עולמים ואתה תלך לעונש קשה, ולענש ייסורים ולהשפלה רבה, לא תועיל לך מלכותך ושלטונך ולא תינצל מעונש אלקים, כי הוא יענישך גם בעולם הזה, לפני שתלך לעונש הגדול לעולם הבא, וימיתך במיתה הקשה ביותר. התפלאו הנוכחים והמלך על אומץ לבו של הנער הקטן, ועל עוז רוחו ודבריו, וציוה לענותו בעינויים גדולים, יותר מענשם של אחיו, ושלא יִפְסְקוּ מן הַעֲנוּיִים עד אשר ימות.

באותה שעה אמרה לו אמם, בחיי ראשך קיסר, בחיי ראשך קיסר, תן לי את בני ואנשקהו, נתנוהו לה, היתה מגפפתו מחבקתו ומנשקתו, שוב אמרה לו, בחיי ראשך קיסר, בחיי ראשך קיסר, תן חרב על צוארי ועל צואר בני ביחד, אמר לה קיסר, חס ושלוש, איני עושה את הדבר הזה, שכן כתוב בתורה, ⁵⁰וְשׁוּר אִזְּךָ אֶתְּךָ וְאֶת בְּנוֹ לֹא תִשְׁחָטוּ בַּיּוֹם אֶחָד: אמר לו אותו תינוק; שוטה שבעולם, וכי קיימתה כל התורה כולה חוץ מפסוק זה? מיד נטלו חרב וחתכו את ראשו.

שיערו חכמים ⁵¹שנותיו של אותו תינוק, ונמצא בן שתי שנים וששה חדשים ושבע שעות ומחצה. באותה שעה היו אומות העולם מתלשין בשערן ובזקנם ובוכין בכייה גדולה, [מחמת קנאה] אמרו, מה עשה אביהם של אֵלוֹ שֶׁכֶּךָ נהרגין עליו. על אותה שעה הוא אומר, ⁵²מֵה דוֹדֶךָ מִדּוֹד הִנֵּפָה בְּנָשִׁים. כך שואלים האומות את ישראל מה אלקיכם מכל האלהים שכן אתם נשרפים ונצלבים עליו.

⁵⁰ ויקרא כ"ב

⁵¹ תנא דבי אליהו פ"ל

⁵² שיר השישים ה' ט'.

והיתה⁵³ אמו בוכה עליו, ואומרת להם; בְּנִי אַל יָרַע לָכֶם, שֶׁלַכְךָ נִוְצָרְתָם לְקֹדֶשׁ שְׁמוֹ שֶׁל הַקֹּדֶשׁ בַּעֲלֹם, לֹא הֵייתֶם בַּעֲלֹם אֲלֵא לְקֹדֶשׁ אֶת שְׁמוֹ הַגָּדוֹל עַל יָדֵיכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר בִּקְרוּבֵי אֱקֹדֶשׁ. לָכוּ וְאָמְרוּ לְאַבְרָהָם אֲבִיכֶם; אֵל יִזְוַח לְבָד עֲלֶיךָ, אֲתָה בְּנִית מִזְבֵּחַ אֶחָד, וְאֲנִי בְּנִיתִי שֶׁבַע מִזְבְּחוֹת וְהַעֲלִיתִי זֵי בְנֵי עֲלֵיהֶם, וְלֹא עוֹד אֲלֵא שְׁלֹךְ הִיָּה נִסְיוֹן וְשִׁלִּי הִיָּה עֹבְדָא, אָמְרוּ; אֲתָה אִשָּׁה⁵⁴ רֹאֲתָה שֶׁהֵם רֹצִים לְאַנוֹס אֲתָה לַעֲבוֹד עִזִּי, עֲלֹתָה לִגַּג וּנְפִלָה וּמֵתָה, וְקִרְאוּ עֲלֶיהָ אִם הַבְּנִים שִׁמְחָה, וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ צוּחַת וְאֹמֶרֶת; עַל אֱלֹהִים אֲנִי בֹכִיָּה:

וְכַךְ כְּתוּב בְּיוֹצְרוֹת לְשִׁבְתֵּי רֵאשֹׁן שֶׁל חֲנוּכָּה, בְּפִיוֹט הַמִּתְחִיל אוֹדֵךְ כִּי אֶנְפֶּתֶת בִּי. וְאַבְיָעָה עוֹד מְקַרְהָ שְׁבָעָה נְתִיקִים, אֲחִים תְּמִימִי דָּעָה וְקָלָם בָּאֵשׁ בְּשׂוֹא נִתְעָה, וְעַל לֹא אֶכְלוּ מִזְבָּחוֹ, וְיִדְבְּקוּ בְּעִשָּׂה תִּבֵּל בְּכוֹחוֹ, וְשִׁסְפֶּם נָבֵל בְּאַכְזָרִיּוֹת רוּחוֹ, וּמִחֲבַת נְחֹשֶׁת בְּאוֹר רִתַּח וְיִפְשַׁח הָרֵאשֹׁן נִתַּח נִתַּח, וְעוֹד רֵאשׁוֹ חֲשָׁף בְּתוֹתָח, זָמַם לְהַרְגֵּי שֵׁשֶׁת אֲחָיו, זֵד יְהִיר בְּעֶבְרַת טוּחִיו, זָבַחַם כְּכַבֵּשׂ אֶלּוּף בְּחוּחִיו, זָמַם אֶפְתָּה הַשְּׁבִיעִי קִטְנֶם, זָהָב אֶעֱשִׂירְךָ אֵלָיו נָם, זִמְנִיתִךָ לִי לְמִשְׁנָה קוֹנֶם, זָרָז הָעֵלָם הַטּוֹב לְבַחַר, זָעַק הָרֶגְנִי נָא לְמָה תֵּאַחֵר, זִנְחִיתִי לְהַשְׁתַּחֲוֹת לְאֵל אַחֵר, חָם וְיִחָר מוֹשֵׁל רָשָׁע חָזַק מְכוֹתָיו בְּלִי פֶשַׁע, חוֹסֵן הַיָּלֵד וְלִסּוּבָלָם שׁוֹעֲשֵׁעַ, חֲזָתָה הוֹרְתָם מִשְׁפָּטִי בְּנִיָּה, חֲמִטָּה נִפְשָׁה עַל נִינְיָה, חֲלָפָה וְתִשָּׁב רוּחָה לְקוֹנֶיָּה.

פרק י"ג - נקנור מחלל את המקדש

ויהי⁵⁵ אחרי הדברים האלה ויסע מלך אנטיוכוס משם, הלך ונסוע ללכת למקדוניה לדרכו, ויצא אל ניקנור הפקיד ואל השרים אשר עזב בארץ יהודה לאמר; מַחֲה תִמְחֶה אֶת זֵכֶר יִשְׂרָאֵל וְיִהוּדָה מֵעַל כָּל הָאָרֶץ, וְאִשֶּׁר יִזְכּוֹר אֶת שְׁמוֹ יִהוּדֵי הָרְגוּהוּ, וְאִשֶּׁר יֵאָדָה לְהִיּוֹת מַעֲמִי, וְיִזְכּוֹר שְׁמוֹ יִנְגִּי חִיוָּהוּ. וַיַּעֲשׂוּ כֵן נִיקְנֹר וְהַשְּׂרִים אֲשֶׁר עִמּוֹ, וַיִּשְׁחִיתוּ כָל אֲשֶׁר מִצְאוּ מֵעַם יִהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל, וַיִּמַּח כָּל אֲשֶׁר מִצָּא שׁוֹמֵר הַתּוֹרָה, וַיִּבֶן בְּמָה בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹקִי

⁵³ ילקוט שמעוני דברים כו רמז תתקלח

⁵⁴ מהר"ל בחידושי אגדות פ"ז דגיטין

⁵⁵ יוסיפון פ"ב, ומגילת אנטיוכוס, ומדרש ר' דוד הנגיד.

ישראל לעבדיו הנביאים, שם אשכן שכינתי לעולם, במקום ההוא שחטו את החזיר וביאו את דמו לעזרת הקדש.

ובהיות זה כאשר שמע יוחנן בן מתתיה כהן גדול כי זה המעשה נעשה, נתמלא קצף וחמה, וזיו פניו נשתנה, וַיִּנְעֹץ בלבו מה שיוכל לעשות על זה, ואז יוחנן בן מתתיה עשה לו חרב שתי זרתות ארכה וזרת אחת רחבה תחת בגדיו עטופה, ויבוא לירושלים ויעמוד בשער המלך ויקרא לשוערים ויאמר להם אני יוחנן בן מתתיה באתי לבוא לפני ניקנור, ואז באו השוערים והשומרים, ויאמרו לו: הכהן הגדול של היהודים עומד בפתח, ויען ניקנור ויאמר להם בוא יבוא, ואז יוחנן הובא לפני ניקנור, ויען ניקנור ויאמר ליוחנן אתה הוא אחד מן המורדים אשר מרדו במלך ואינם רוצים בשלום מלכותו, ויען יוחנן לפני ניקנור ויאמר: אדוני אני הוא, עתה באתי לפניך אשר תרצה אַעֲשֶׂה. ויען ניקנור ויאמר ליוחנן אם כרצוני אתה עושה, קח חזיר ושחטוהו על הבמה ותלבש בגדי מלכות ותרכב על סוס המלך וכאחד מאוהבי המלך תהיה.

כאשר שמע יוחנן השיבו דבר: אדוני אני ירא לעשות זאת בַּפְּרָה־הַסֵּה משום שיש לי חמשה בנים גדולים סגני כהונה, והם שופטי ישראל, וכשישמעו שסגדתי לפסל, קשה יהיה עליהם הדבר ויתנגדו לי ולך, ושוב לא תוכל להשיג את מטרתך מהם, וגם מבני ישראל שישמעו כי עשיתי כן יסקלוני באבנים, וְאִלֵּם אני אמלא מִצְנֻתְךָ ואעשה כדבר־ךָ בַּסֵּתֶר להרגיע רוחך, ואחר כך אלך וְאֶמְשִׁיךְ אחר־ךָ את ילדי, וְאֶמְשִׁיךְ את שאר האנשים עמם. מצאו דבריו חן בעיני השר, וקרא לכל עבדיו וְחִילָיו לצאת החוצה, לא נשאר שם אלא יוחנן, והשר הארור.

בעת ההיא נשא יוחנן בן מתתיהו עיניו לשמים ותקן תפלתו לפני אלקיו ויאמר: אלקי ואלקי אבותי אברהם יצחק ויעקב אל תתנני נא ביד הערל הזה, כי אם יִהְיֶה־לִּי ילך וישתבח בבית דגון אלהיו ויאמר; אלהי נתנו בידי. אתה יודע שאיני עושה זאת אלא לגדל שמך ולפאר כחך, ומתוך קנאה לך ולישראל בניך, שהשתלט עליהם הארור הזה, לבטלם מן התורה והמצוות ואתה רבש"ע אין עוצר אותך לגאול, בין אם אנשים רבים הם או בני אדם מעטים,

כמש"כ כי אין לה' מעצור להושיע ברב או במעט" אם כך עזרני רבש"ע על הכופר המדיח הזה והצילני מידו שיתפרסם שמך בעולם.

באותה שעה פסע עליו שלש פסיעות [כנגד⁵⁶ שלש מְצוֹת שבא לבטל שבת ר"ח ומילה] ויתקע החרב בבטנו שנבקעה ונפל מכסאו, וישלך אותו חלל בעזרת הקדש, לפני אלקי השמים, ענה יוחנן ואמר: אלקי לא תשים עלי חטא כי הרגתיו בקדש, עתה כן תִּתֶּן את כל העמים אשר באו עמו להצר ליהודה ולירושלים.

אז יצא יוחנן בן מתתיה ביום ההוא וילחם בעמים ויהרג בהם הרג רב, ונתנם ה' יתברך לפניו ועזר לו עליהם והיו כולם לפניו כמו צִפְרִים, כי ירדו מלאכים שעזרו לו בהריגתם, והיו נופלים לפניו, ונעשתה לישראל תשועה גדולה, מספר ההרוגים אשר הרג ביום ההוא שבע מאות ושנים ושבעים אלף אשר היו הורגים אלה לאלה, בשובו בנה עמוד על שמו ויקרא לו; מכבי ממית החזקים" [לו; מכבי ממית החזקים⁵⁷ בגימטריא תשע"ב עם התיבות כמנין האלפים שהרג, ומכבי ר"ת מי כמוד באלים ה', וכן - יוחנן בן מתתיהו כהן].⁵⁸

פרק י"ד - מלחמה שניה

ויהי כאשר⁵⁹ שמע אנטיוכס המלך כי נהרג ניקנור משנהו, צר לו מאד וישלח להביא לו בגריס הרשע המטעה את עמו. ויען אנטיוכס ויאמר לבגריס הלא ידעת אם לא שמעת אשר עשו לי בני ישראל, הרגו חילי ויבזו מחנותי ושרי, עתה באו ונעלה עליהם ונבטל מהם הברית אשר כרת להם אלקיהם שבת ראש חדש ומילה. אז בגריס הרשע וכל מחנותיו באו לירושלים, ויהרג בהם הרג רב ויגזר בה גזרה גמורה על שבת ראש חדש ומילה, בהיות זה כאשר היה דבר המלך נחפז כאשר מצאו איש אשר מל בנו ויביאו איש ואשתו ויתלו אותם כנגד הילד. ורבים מן היהודים מלו את בניהם בסתר וכאשר נתודע לבגריס צוה השר הארור לקשור את הילדים לאמותיהם

⁵⁶ אוצר חיים לר' ישועה ב"ר יצחק הלוי

⁵⁷ אוצר חיים שם

⁵⁸ דליות יחזקאל ח"ד ע' פ"ח

⁵⁹ מגילת אנטיוכוס. ומדרש ר' דוד הנגיד וישב

ולהעלותם למקום גבוה ולהשליכם ומתו, ובת קול מכרזת ואומרת
 60 "אם על בָּנִים רָפָשָׁה".

וגם אשה אשר ילדה בן אחרי מות בעלה, המתינה ער היום
 השמיני ונטלה אותו, ועלתה אל החומה ממול למקום שהיה בו
 בגריס וקראה אותו ואמרה לו; אתה בָּאתָ להרחיקנו מתורת משה,
 וגזרת עלינו שנבטל אה המילה, ואלקים יתברך ציונו ואמר; וּבָיִים
 הַשְּׁמִינִי וּמֹל בָּשָׂר עָרְלָתוֹ, מוטב לנו לסור למשמעתו ולמות על
 אהבתו, אתם חושבים לבטל מאתנו הברית אשר כרת עמנו, ברית
 אבותינו לא נבטל ממנו, שבת ראש חדש ומילה מבני בנינו לא יוסר,
 ולבסוף ה' יתברך, יתן לנו תמורתו הטובה שבתמורות. מלה את בנה,
 61 והשליכה אותו מראש החומה 62 והטילה עצמה אחריו ומתה אף היא,
 ובת קול מכריזה ואומרת אם על בנים רוטשה" ובת קול מכריזה
 ואומרת; אֶסְפוּ לִי חֲסִידֵי פְרִיְתִי בְּרִיתִי עָלַי זָבַח. בריתי - הוא ברית
 מילה, כמ"ש "ואתה בריתי תשמור".

בזמן ההוא אמרו בני ישראל אלה לאלה פֶּאוּ וּנְלַךְ לְשָׁבוֹת
 במערה, פן נחלל את יום השבת, וילשינו אותם לפני בגריס. אז
 בגריס הרשע שלח קבוצה מחייליו, ובאו אל המערה וקראו ליהודים
 שבתוכה ואמרו להם; בני ישראל צאו אלינו ואכלו ממאכלינו ושתו

60 הושע י'

61 בב"י יו"ד קנ"ז בבדק הבית בשם ארחות חיים פ"ד אהבת ה' ז"ל; בב"ר דורש אך את דמכם
 לנפשותיכם אזהרה לחונק נפשו יכול אפילו כחנניה מישאל ועזריה ת"ל אך, פירוש שבשעת
 השמד יכול למסור עצמו למיתה ולהרוג את עצמו אם הוא ירא שלא יוכל לעמוד בנסיון, וכן יכול
 אפילו כשאלו בן קיש שאם ירא שמא יעשו לו ייסורין קשים שלא יוכל לעמוד בנסיון שיוכל
 למסור עצמו למיתה ת"ל אך, ומכאן מביאין ראיה השוחטים התינוקות בשעת השמד, ויש
 שאוסרין ומפרשין הך ת"ל אך שאינו יכול להרוג עצמו, וחנניה מישאל ועזריה מסרו עצמם ביד
 אחרים אבל הם לא פגעו בעצמם וכו' ומעשה ברב אחד ששחט תינוקות הרבה בשעת השמד
 שירא שיעבירו על דת, והיה עמו רב אחר וכעס עליו וקראורוצח והוא לא חש לדבר ואמר הרב
 המונע אם כדברי יהורג אותו רב במיתה משונה וכן היה שתפשוהו גויים והיו פושטים עורו
 ונותנין חול בין העור והבשר ואח"כ נתבטלה הגזרה ואם לא שחט אותם אפשר שהיו ניצולים
 ולא היו הורגים אותם.

62 בשו"ת חיים שאל סימן מ"ו בשם הרב בית לחם יהודה ז"ל - אם ממית עצמו שירא שלא יבא
 לידי עונם גדולים כדרך משפט עכו"ם שתחילה מענין בענויים בוודאי אינו מאבד עצמו לדעת,
 וזה פשוט ממ"ש התוספות קפצו ונפלו לתוך הים שיראים היו מיסורין עכ"ל. אך החת"ס ביו"ד
 שכו"ב כתב בלי ספק שהוא עון פלילי, אחד מג' החמורות עבודה זרה וגלוי עריות ושפיכת דמים,
 וכל העוברים אפילו מתו ברשעתם מ"מ מיתה ממרקה, וזה במיתתו רצח את עצמו, וצא ולמד
 מר"ח בן תרדיון פ"ק דע"ז י"ח ע"א דאע"פ שהיה מצר מאד ומיתתו טוב לו מחייו, שהרי
 האספיקלטור שקירב מיתתו בסילוקן של ספוגי צמר זכה לחיי העוה"ב, מ"מ הוא עצמו לא פתח
 פיו שיכנס בו האש ואמר מוטב שיטלנה מי שנתנה, ואל ישלוט הוא בעצמו (ובזה נזדייף ספר
 בשמים רא"ש סי' שס"ה) ומוכח דאפי' המיצר ביותר מ"מ רוצח הוא ומת ברשעו.

ממשקנו, ותנהגו בנמוסי אמונתנו, ותשיגו טובה, ויגיע לכם חלק ומנה גדולה מאצל המלך, ותהיו מנכבדי העם ומגדוליו, ולא תִּמְרוּ שלא תיהרגו. בני ישראל אמרו אלה לאלה; זוכרים אנחנו אשר צונו ה' על הר סיני "שִׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעִשִּׂיתָ כָּל מְלָאכָתָךְ: יוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבֹת לַה' אֱלֹהֶיךָ" עתה טוב לנו אשר נמות במערה מאשר נחלל את יום השבת, ענו היהודים ליוונים ואמרו; אנו לא נסור, לא מנמוסי אמונתנו ולא ממה שפקדו עלינו אבותינו וזקנינו, ולא ממה שצוו אותנו. ואמרו לו; כלום נפר מה שנאמר לנו בסיני "זָכוֹר אֶת יוֹם הַשָּׁבֹת" ונאמר; מְחַלְלֵיהָ מוֹת יוֹמָת" מוטב לנו למות בידי אדם על אהבתו יתברך, ולא נמרה את מצותו, כששמע השר את דבריהם צוה ליונים שיאספו עצים רבים, ושמו אותם על פי המערה והדליק בהם אש ולא פסקו להעלות עליהם עשן עד שמתו כולם, כאלף נפש אנשים נשים וילדים, יצא בת קול מן השמים מלפניו יתברך מכריזה ואומרת "אֶסְפּוּ לִי חֲסִידֵי כְרִיתִי בְּרִיתִי עָלַי זָבַח" כלומר החסידים אשר הפקירו נפשותיהם למות על אהבתו יתברך, ועל שמירת השבת שהוא בריתו. כמ"ש בְּרִית עוֹלָם, בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (שמות ל"א). [ובודאי ע"י אלו נתכפר עֲוֹן אותו הדור, שהיו ח"ו ראויים לגלות, עד שאלו הלכו כפרה עליהם, כולם מרצונם מסרו עצמם].

פרק ט"ו - אליפורני

מלבד ⁶³היוונים שנלחמו בישראל עם השר בגריס, באו גם חבורת אליפורני מיון, שקיבץ מאה עשרים אלף איש גבורי מלחמה, ועשרים ושנים אלף בעלי חיצים וגמלים, נשאו מזונות עד אין מספר, ולכד כל המדינות גדולות וגבוהות, ויאמר אליהם אליפורני הנה עם בני ישראל אשר בירושלים משונים בדתיהם ואת דתי המלך אינם עושים עתה קומו ונקומה עליה למלחמה ולא יזכר שם ישראל עוד. ויען מלך אחד אשר היה כבוש תחת ידו במלחמה, ויאמר לו; חדל לך המלך מאלקי עולם, אלקי ישראל, אלקי האלהים, ה' גבור

⁶³ אוצר חיים שם

⁶⁴ מתוך פירוש הרוקח לעל הניסים, בצירוף נוסח חמדת הימים, הובא בממלכת כהנים. ועיין באבדורהם, (ברכת המצות ומשפטיהם), שעיקר הנס נעשה ע"י אשה ששמה יהודית שקצצה ראשו של אנטיוכוס.

מלחמה ולא יעזוב את עמו, ולא עוד אלא שכל אומות העולם נקראו נכרים, וישראל הם עם קרובו, ומי יגש ויערב אל לבו להלחם עמם, לך התבונן במלכים הראשונים שעברו, על שפשטו ידיהם בישראל מה עלתה בהם? כמו פרעה וסנחריב ויתר המלכים!

ויהי כשמוע אליפורני את דברי המלך ההוא, ויקצוף אליפורני מאד וחמתו בערה בו, לאמר; מי זה הוא ואיזה הוא, אשר מלאו לבו לאמר, כי עם בני ישראל רב ועצום ממני, ואשר כח בהם לעמוד בפני חיילי רבים כחול הים, ומי בכל אלהי הארצות אשר הצילו את ארצם מידי, כי יציל ה' את ירושלים מידי, ויחר אפו מאד, ויצו לייסר את המלך ההוא ולאוסרו בַּנְחֻשְׁתִּים, ולהוליכו אל מחנה העברים לירושלם, באף ובחימה ובקצף גדול, לאמר; ככה יַעֲשֶׂה לאיש אשר דיבר טוב על ישראל, והיה בְּאַבְדִּי את ישראל תפול גם עתה כמוהם, ויקחו אותו עבדיו ויביאו אותו מחנה ישראל, פתח שערי ירושלים וישובו אל אדוניהם.

וימצאו אותו שרי צבאות ישראל עוזיהו בן מיכה וכרמי, ויתמהו איש אל אחיו, וישאלו את פיו ויספר להם את כל אשר קרהו, על כי דבר טוב על ה' ועל ישראל עמו, ואשר צוה המלך למסור אותו ביד ישראל להמיתו בחרב בהריק חרבו בישראל, ואשר אמר ארדוף אשיג אריק חרבי תורישמו ידי וחירף מערכת אלקים חיים לאמר מי בכל אלקי הארצות אשר הציל את ארצו מידי כי יציל ה' את ירושלים.

ויהי כשמעם שרי ישראל את דברי המלך רעדה אחזתם שם ויבאו אל הקדש ה' וישתחוו לה' בבכי ובצעקה גדולה ומרה לאמר ה' אלקי ישראל יושב הכרובים אתה הוא אלקים לבדך על כל ממלכות הארץ אתה עשית את השמים ואת הארץ הטה ה' אזנך ושמע פקח עיניך וראה ושמע דברי אליפורני אשר חירף מערכות אלקים חיים ומלך עולם, אמנם ה' החריבו מלכי אשור את הגוים ואת ארצם ונתנו את אלהיהם באש כי לא אלהים המה כי אם מעשה ידי אדם עץ ואבן ויאבדם ועתה ה' אלקים הושיענו נא מידו שפך חמתך על הגוים אשר לא ידעוך וכו' ונתקבצו כל העם ויתפללו כל הלילה שואלים עזר מאת ה'.

ויהי ממחרת היום הזה ציוה אליפורני לעלות למלחמה עליהם, והעם הרגליים אנשי חיל היו מאה ועשרים אלפים איש, והפרשים שנים עשר אלפים, נתקבצו יחדיו בכח גדול וביד חזקה נגד בני ישראל, וכאשר ראו בני ישראל את ריבויים, ישבו על הארץ ויעלו עפר על ראשם, ויצעקו בני ישראל אל ה' להושיעם מיד אויביהם. ואליפורני בלכתו סביב ההר, מצא סילוני המים אשר חוץ לעיר, ויצו לנתוש ולנתוץ ולהאביד ולהרוס אותם, לבלתי יוכלו לעלות מים לירושלים, ורצה להמית אותם בצמא מבלי חרב, ויהי לעשרים יום, נתמעטו המים מהבורות ומהפלגים לכל יושבי ירושלים, ויצמא העם למים. וַיֵּאָסְפוּ בני ישראל כל האנשים, כולם פה אחד לאמר; נמסור עצמנו לאליפורני, הלא טוב לנו להיות עבדים לאליפורני מִמָּתְנוּ בצמא, ויאמרו לאנשי הצבא; תמסרו תכף ומיד את העיר ביד חיל האויב, ונמות מהרה לפי חרב.

ויהי כשומעם את צעקת בני ישראל, כל שרי צבאות ישראל, צעקו צעקה גדולה ומרה, ויבכו בכי גדול תוך ההיכל, ויצעקו אל ה' קול אחד, לאמר; חטאנו עם אבותינו העוינו הרשענו, אנא אב הרחמן חמול על עמך ועל נחלתך, ואל תמסור בני בריתך ביד העמים, אשר לא ידעוך, למה יאמרו הגוים איה אלקיהם, וברוב גאונך תהרוס קמיד, עֲשֵׂה לָהֶם כְּמַדְוֶן כְּסִיסְרָא כְּבִין בְּנַחַל קִישׁוֹן, נִשְׁמְדוּ בְּעֵין דָּאֵר הָיוּ דְמוֹן לְאֻדְמָה, שִׁיתִּמוּ נְדִיבִימוּ כְּעָרֵב וְכִזְאָב וְכִזְבַּח וְכִצְלָמְנָע כָּל נְסִיכִימוּ.

וכאשר כלו הצעקות והבכי, קם עוזיהו שר הצבא ועיניו זולגות דמעות, ואמר אליהם; חזקו ויאמץ לבבכם אחי, ונקוה חסד מה' עוד חמשה ימים, אולי ישוב חרון אף ה', ויתן כבוד לשמו ואם אחרי חמשה ימים לא יושיע ה' לנו נעשה כאשר דברתם.

פרק ט"ז - מעשה יהודית

כשמוע את הדברים האלה⁶⁵ יהודית בת יוחנן כהן גדול והיא היתה יראת ה' מאד ותעש לה יהודית בעליות ביתה חדר מיוחד להתפלל בה, ותשב שם עם נערותיה, והיא היתה מענה בצום נפשה

⁶⁵ בארחות חיים להרא"ה הלכות חנוכה. וכ"כ הר"ן בשבת, שהנס היה על ידה.

כל ימי חייה, וכאשר שמעה כי דבר עוזיהו למסור את העיר אחר חמשה ימים, שלחה לקרוא את הכהנים ויבאו אליה, ותאמר אליהם יהודית; מה זה הדבר אשר חשב עוזיהו לעשות למסור את העיר ביד האויב, אם לא יבא ישועתנו תוך חמשה ימים, ולמה אתם מנסים את ה', בזו הדרך לא נקבל חסד מהמקום ברוך הוא, רק ח'ו להעיר חרון אף ה', האפס לנצח חסדו? כי שמתם גבול לחסדיו ולרחמיו, לשום לכם יום כפי בחירתכם, חלילה לסור מאחרי ה', חסדי ה' כי לא תמו כי לא כלו רחמיו, טוב ויחיל ודומם לתשועת ה', כי לא יזנח לעולם ה', כי אם הוגה וריחם כרוב חסדיו, רגע ידבר על גוי ועל ממלכה וניחם על הרעה.

ועתה לכו ונשובה אל ה' כי ארך אפים הוא, ונשאלה ממנו סליחה וכפרה על זה העון, בבכי ובצום ואל אלקינו כי ירבה לסלות, ועת צרה היא ליעקב וממנה יושע, וכאשר נבהלה נפשינו מפני זדונם כן נגילה ונשמחה בישועתו.

ועתה אחי, אתם הכהנים לה' ונפש כל עמו ישראל תלויות בכם, ואתם חזקו ויאמץ לבבכם ולב כל ישראל לאמר אליהם; כי גם אבותינו הובאו בניסיון לנסות אותם, אם באמת אהבו את ה' אלהיהם, כי אברהם אבינו עמד בנסיונו של מקום וה' אהבו, וכן יצחק ויעקב, ומשה ושאר האבות, נמצאו נאמנים לפני ה' ביסורין, וכל מי שלא עמד בניסיון ביראת ה', והתלוננו לפני ה' נגפו לפני המשחית, וימותו במכת הנחשים, ועתה התבוננו וראו כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלקינו מייסרנו ולמות לא נתננו בעבור שמו הגדול ונורא.

ויאמרו אליה הכהנים; צדק כל אמרי פיד, אין בהם נפתל ועקש, נואלנו ואשר חטאנו לשום גבול לישועת ה', ולכן העתירי בעדינו כי ישרה ויראת ה' את. ותאמר להם יהודית; אנכי אתפלל לה' בעדיכם, וגם אתם העתירו אל ה' בעדי, להקים את עצתי אשר חשבתי לעשות, לנקום נקמת בני ישראל מאת היונים.

ולכן לעת ערב תעמדו בשערי העיר, ואצא אני ושפחתי עמי בלילה, ואתם אל תחקרו ממני אנה אני באה, רק תמיד תהיה תחינתכם בפיכם, לה' אלקי ישראל לפקוד את עמו, בעבור כבוד

שמו, ויאמר אליה עוזיהו; לכי לשלום ואלקי ישראל יתן את שאלתך אשר שאלת מעמו, ויהי ה' עמך, לנקום אותנו מאויבינו אמן.

יהודית נכנסה בחדרה, ותלבש שק ואפר ותעל עפר על ראשה, ותשתחוה לה' ותשפוך את נפשה בצום בבכי ותפלה לפני ה', וכה אמרה בתפלתה; פְּקֹדֵנִי נָא ה' אלקי כרוב חסדיך, כי כל דרכיך צדק ומשפטיך תהום רבה, והבט נא את מחנה האויב הרע הזה, אשר חירף מערכות אלקים, ולצר הצורר הרע הזה אליפורני, קדמה פניו הכריעהו, ותן בנפשי חוזק וכוח להשמידו, ויהיה זה זכר לשמך הגדול, כי תמסור אותו ה' אלקי ביד אשה, שמע תפלתי ושועתי האזינה, אל דמעתי אל תחרש, ותן דבר בפי ועצה בלבי, לקיום בית מקדשך, למען ידעו כל הגוים כי אתה אלקים חיים ואין זולתך אלקים.

ויהי ככלות יהודית, להתפלל לה' את כל התפלה והתחינה הזאת, ותקרא את שפחתה, ותבא אל היכל ביתה, ותלבש בגדים יקרים ותכשיטים, וה' נתן לה חן בעיני כל רואיה, ותתן יהודית ביד אמתה שפחתה, נָאד חלב וחמת יין, וצלוחית שמן, וקמח ולחם וגבינה, ותלך לה, וכאשר באה אל שערי העיר, מצאה את עוזיהו ואת הכהנים, המחכים לה שמה, ותעבור לפניהם, ויאמרו לכי לשלום, ואלקינו יתן לך חן וחסד בעיני כל רואי אותך, ויתן לך כלבבך וכל עצתך ימלא לטובה.

פרק י"ז עיקר הנס ע"י אשה

ותצא יהודית ואמתה מן העיר, ויהי כאשר ירדו מן ההר בעת עלות השחר, פגעו בה משומרי המלך אליפורני, ויתפשוה לאמר; מאין באת ואנה תלכי? ותאמר אליהם יהודית מבנות העבדים העברים אנכי, ואברח בהחבא מאתם, כי ידעתי כי יִמְסְרוּ בידכם, ולכן חשבתי אצלי לאמר, אלכה נא לי לפני שער אליפורני, לגלות לו סודות עם היהודים, ולהורות לאנשי הצבא את הדרך ילכו בה, ואת המעשה אשר יעשון, ללכוד את העיר ולתופשה, ולא יפול ממחנהו עד אחד, וכאשר שמעו את דבריה האנשים אשר תפשוה, ויאמרו אליה; ברוך טעמך כי חִלַצְתָּ נפשך ממות, וְחִכְמָתָּ בעצתך לבא אל אדונינו ויביאו אותה למלך.

ומיד כאשר באתה לפניו, וראתה יהודית את המלך יושב על כסא מלכותו, השתחֹוּתָהּ לוּ אפים ארצה, וְיָקִימוּהָ עבדי המלך כי כן מצות אדוניהם, אז אמר לה המלך; תגילי ותשמחי בלבבך, ואל תיראי, כי לא אחפוץ בָּמוֹת כל אשר יחפוץ לעבדני, ולא הייתי מרים חרבי וחניתותי על עַמְּךָ אם לא מֵאֲסוּנִי, ועתה תאמרי נא לי; על מה נִסָּת וּפְרָחָתָּ מעמהם ותבחרי לבא אלינו, ותאמר לו יהודית; אנחנו חטאנו לפני ה' אלקינו, ולכן דָּבַר ביד הנביאים אל העם, לייסר אותם על עוונם, וכל בני ישראל פחדו ממך, כי חטאו לפני ה' אלקיהם, וכבד הרעב בהם, והנה נחשבנו כמתים מפני הצמאון, עד אשר הסכימו לשחוט את צאניהם, וחשבו להתיר את הקדשים, אשר ציוה ה' אלקיהם בשמירתם, ושלא יִהְיוּ מִהֶקְמָה, בעבור קניית חטים ויין ושמן, ואם יעשו זה, המה יאבדו ואתה תעמוד, וכאשר ידעתי זה אני אֶמְתֶּךָ נִסְתִּי מֵאֲתָם וּשְׁלַחְנִי אלקים להגיד לך.

ואולם אנכי יהודית אמתך, עובדת את ה' אלקי גם עתה בהיותי אצלך, אשר על כן אנכי אצא ג' פעמים ביום, ואתפלל לפני ה' אלקי ואתנפל לפני אלקי, והוא יגיד לי מתי יִשְׁלַם להם כפעלם וכרוע מעלליהם, ואבא ואגיד לך, ואעבירך בכל חוצות ירושלים, ויהיו כל עדת בני ישראל כצאן אשר אין להם רועה, ולא יחרץ כלב לשונו נגדך, כי כל זה נאמר לי במראות האלקים, ולמען חרון אף ה' שְׁלַחְתִּי להגיד לך כל זה.

וייטב הדבר בעיני המלך ובעיני עבדיו, ויראו האנשים ויתמהו בראות חכמתה כי רבה, ויאמר לה המלך; הטיב אלקים עִמְּךָ, אשר שְׁלַחְךָ לפני למען תמסור את עמך בידינו, ובעבור דברך הטובים, אם כה יעשה לי אלקיך, אלקיך אלהי, ואת תהיה ראשונה במלכות, ויהי שומעך בכל הארץ, ויצו המלך להביא אותה בבית נכותו, ויצו להאכילה מעל שלחנו, ותאמר לו יהודית לא תוכל אמתך לאכול מאשר צוית לתת לי, פן יקראני אסון, אבל אוכל מאשר הבאתי עמי, ויאמר אליה המלך; ואם יחסר לך את אשר הבאת לך עמך, מה נעשה לך? ותאמר יהודית חי נפשך אדוני, שלא יחסר לי זה עד אשר יקים ה' את דברי, אשר חשבתי לעשות, ותשאל עוד בעת בואה אל האהל, רשות לצאת בלילה ובעת עלות עמוד השחר, חוץ מן המחנה,

להתפלל לפני ה' אלקיה, ותצא בכל לילה ולילה מחוץ למחנה, ושפכה את נפשה בבכי ואנקה לפני ה' אלקי ישראל, לַיִשָּׁר את דרכה בישועת עמה, ובאה אל האהל ותאכל בסעודת הערב.

פרק י"ח - הנס ע"י מאכל גבינה

ויהי ביום השלישי, ויעש המלך משתה גדול לכל שריו ועבדיו, ויאמר אל סריסו שומר הפלגשים לאמר; לך נא ראה אם תוכל לפתות ולרצות את יהודית הזאת לאכול עמי, ואז בא הסריס אל יהודית ויאמר אליה; אולי ייטב לך לאכול ולשתות עמו, ואת לִחְמֶךָ וּמִשְׁתֶּךָ תביאי עמך, ותאמר לו יהודית; מי אנכי אשר אמנע מאדוני כל אשר ייטב לו, וכל הישר בעיניו אעשה, כי כל אשר יחפוץ אדוני המלך הוא טוב לי כל ימי חיי, ויאמר לה המלך; אכלי לחמך בשמחה, ושתי בלב טוב יינך, כי מצאת חן בעיני, ותאמר לו יהודית; אשתה אדוני, כי שמח לבי ויגל כבודי היום שמחה רבה, מכל ימי חיי, וְנִתְּשָׁב ותאכל, ותפתח את נאד החלב וְנִתְּשָׁתָהּ, וגם את המלך השקתה, ותתן לו מאכלי חלב כדי לשכרו, [כי החלב שבזמנם היה משכר, והיה ראוי לקדש עליו ⁶⁶ובזמננו נשתנו הטבעים] וישמח המלך עמה מאד, וישתה יין הרבה מאד, ממה ששתה כל ימי חייו.

אחר כך הלכו כל עבדי המלך איש איש על מקומו, ויסגור סריס המלך את דלת האוהל, אשר שם יהודית עם המלך וילך לו, ויהודית לבדה באהל אליפורני, והמלך במטתו ישן כמת, ותאמר יהודית אל אמתה, לעמוד בחוץ לשמור לפני האהל, ותעמוד יהודית לפני המטה ותתפלל בדמעות, רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע, וכה אמרה בתפלתה; חזקני ה' אלקי ישראל, ואנקמה את נקמת עבדיך ישראל, לחזק בריחי שערי ירושלים עיר מקדשך, סמכני כאמרתך ואל תבישני משברי, בחוזק עוזך, וככלותה להתפלל, קרבה אל העמוד אשר בראש מטתו, ושלפה חרבו של אליפורני עצמו, אשר היה תלוי בעמוד, ובשולפה את החרב, ותאמר; חזקני נא האלקים והכתה פעמיים על צוארו, וחתכה את ראשו, ותשלח את אמתה, ותקח את כלי מלחמתו אשר היו תלויים בעמודים, והכתה את כל גופו, מכף

⁶⁶ שריות שם משמעון לר' שמעון פאללק ס"י י"ד, ועיין בספר השתנות הטבעים בהלכה פ"י.

רגל ועד ראש אין בו מתום, פצע וחבורה ומכה טריה, ותבא ותתן ראש אליפורני ביד שפחתה, לשום אותה באמתחתה.

ותצאנה שתיהן יחדיו כמנהגן להתפלל, ותעבורנה את כל המחנות ואין פוצה פה ומצפץ עליהן, כי כן ציוה עליהן המלך, ובסובבן את העמק באו בשערי העיר, ותאמר יהודית אל שומרי החומות מרחוק, בקול ששון ובקול שמחה; פתחו שערים כי עמנו אֵל, אשר עשה הישועה הגדולה הזאת בישראל, ויהי כאשר שמעו את קולה אנשי העיר, ויקראו את כהני ה', וַיֵּאָסְפוּ כולם מגדול ועד קטן, יצאו לקראתה בשמחה ובשירים ובהלל ובהודות לה', והדליקו נרות כל חוצות ירושלים, ובחצריהם ובטירותם עטרו כולם בבגדים חמודים, וכלי יקר אבנים טובות ומרגליות, לכבוד ולתפארת. ויביאו את יהודית אל תוך העיר בשמחה גדולה, כי חשבו לבלתי ראות פניה עוד, ויסובבוה כל ישראל סביב, ותספר להם יהודית לאמר; הללי ירושלים את ה' אשר לא עזב חסדו ואמתו למיחלים לחסדו, ועשה חסד ביד שפחתו, וימכור ה' ביד אשה שפחתו, לשונא ועוכר ישראל בלילה הזה, ותוציא מאמתחתה את ראש האויב צורר היהודים אליפורני הרשע, ולא היו מאמינים לה עד שהראו הראש להגמון של מלך שהיה נגד שערי ירושלים בשביה על שלימד זכות על ישראל, ואמר להם אמת הוא שראשו הוא, ונעשה שמחה גדולה ונתנו שבח להקב"ה.

ותאמר יהודית אל כל העם שמעו נא לי אחי ועמי, ותלו את הראש הזה על ראש חומותינו, והיה כאשר יזרח השמש, וְלִקְחֶתֶם כל אחד מכם את כלי זיינכם, ותצאו בתרועת מלחמה, וְאֵל תִּרְדּוּ למטה, אפס כי תקעתם ותריעו, ובכן שומרי החומה ילכו אל שר חילם, לעוררו למלחמה, וכאשר יבאו השרים באהל אליפורני, וַיִּמָּצְאוּ אותו מגולל בדמו, תפול עליהם אימתה ופחד, ובראותכם אותם בורחים, רדפו מהם אחריהם בחוזק, כי ה' יתן אותם תחת רגליכם, וכן עשו בני ישראל.

פרק י"ט - התשועה הגדולה

כאשר האיר היום, תלו על ראש החומות, את ראש האויב הצורר, ויקח כל איש ואיש, איש כלי מלחמתו בידו, ויצאו ותקעו

והריעו תרועה גדולה, וכאשר ראו כן שומרי החומות באו באהל מלכם אליפורני, והשמיעו קול גדול בפתח האהל להעירו, וכאשר באו השרים השלישים אמרו לסריסים, לא עת התמקמה לכו ועוררו את המלך, כי יצאו העכברים מחוריהם, ופיתו אותנו למלחמה, ואז דחק ונכנס סריס המלך שומר הפלגשים באהל אליפורני, ויעמוד לפני קלעי מטתו, ויספוק את כפיו אולי ישן הוא ויקץ, כי חשב כי עודינו ישן, וכאשר לא הרגיש דבר, קרב אל המטה ויסר את הקלעים וירא גוף אליפורני מושלך ארצה ומגולל בדמו, וראשו איננו, ויצעק צעקה גדולה בבכי, ויקרע את בגדיו. ויבא באהל יהודית ולא מצאה, ויצא החוצה אל העם ויאמר אליהם; אשה אחת עברית עשתה רעה גדולה הזאת, והנה אדונינו המלך מת ומושלך על הארץ, ומגולל בדמו וראשו איננו.

אחרי כן יצאו חמשה בני מתתיה, יוחנן וארבעה אחיו וילחמו בעמים ויהרגו בהם הרג רב, ויגרשום לאיי הים, כי בטחו באלקי השמים. אז בגריס הרשע נכנס בספינה אחת, וינס אל אנטיוכס המלך, ועמו אנשים פליטי חרב, ויען בגריס ויאמר לאנטיוכס המלך, אתה המלך שמת צווי לבטל מן היהודים שבת ראש חדש ומילה, מרמה גדולה ומרד בתוכה, אשר אם ילכו כל העמים והאומות והלשונות, לא יוכלו לחמשה בני מתתיהו, מאריות הם חזקים ומנשרים הם קלים, ומדובים הם ממהרים, מה עתה המלך עצתי תיטב עליך, ולא תלחם באנשים מעט, כי אם תלחם בהם, תבוש בעיני כל המלכים, לכן כתוב ושלח ספרים בכל מדינות מלכותך, ויבאו שרי החילות, ולא ישאר מהם אחד, וגם פילים מלובשים שריונים יהיו עמהם.

פרק כ' - מלחמה שלישית

וייטב הדבר בעיני אנטיוכס המלך וישלח ספרים לכל מדינות מלכותו, ויבאו שרי כל העמים והממלכות, וגם פילים מלובשים שריונים עמהם באו, שנית קם בגריס הרשע ויבוא לירושלים, בקע החומה וינתק המבוא, וישבר במקדש שלש עשרה פרצות, וגם מן האבנים שבר, עד אשר היו כעפר, ויחשוב בלבו ויאמר; הפעם הזאת לא יוכלו לי, כי רב חילי ועז ידי, ואלקי השמים לא חשב כן.

בזמן ההוא אמרו ⁶⁷בואו ונחדש עליהם גזירות עד שיבעטו באלקיהם ויאמינו בע"ז שלנו. עמדו וגזרו כל בן ישראל שעושה לו בריח או מסגור לפתחו ידקר בחרב. ⁶⁸היוונים רצו שלא יסגור אדם את פתח ביתו, כדי שלא יתיחד, להתעסק בשום מצוה, כיון שראו ישראל כך עמדו ובטלו כל דלתות בתיהם, ולא היה להם מנוחה בשביל גנבים ולסטים ופריצי יָנִים, ונתקיים עליהם מקרא שכתוב, ופחדת לילה ויומם, אמרו לפני הקב"ה; רבש"ע כמה אנו יכולים לסבול? אמר להם בעון מזוזה, אלא אעפ"כ רווחה תמצא בגזירה זו. והיו ישראל שרויין בלא דלתות ועמדו בגזירה זו שלש שנים.

כיון שראו יָנִים שעמדו ישראל בגזירה זו, ולא נכשל אחד מהם בשום דבר רע, עמדו וגזרו עליהם גזירה אחרת, והעבירו קול: כל ⁶⁹אדם מישראל שיש לו שור או שה, יִחַקֵּק על קרניו שאין לו חלק באלקי ישראל, ואם לא יעשה כן יהרג [ורצו ⁷⁰בזה גם להזכיר חטא העגל], אמרו היוונים; יודעים אנו שאין יכולין לעמוד בגזירה זו. כיון ששמעו ישראל כך נצטערו צער גדול אמרו ח"ו שנכפור באלקיננו, עמדו ומכרו בהמתן בין טהורה בין טמאה, והיו ישראל מהלכין ברגליהם, ועליהם נתקיים, ראיתי עבדים על סוסים וגו'. אמר להם הקב"ה בָּעוֹן שמנעתם עצמכם מעלות בשלש רגלים לירושלם, ולהקריב קרבנות וליתן מתנות כהונה, לכן נתקיים עליכם שורך טבוח לעיניך, אלא אעפ"כ רווחה תמצאו בגזירה זו, והיו הצביים והאיילים וכל מיני עופות טהורים, באים ונכנסים לבתיהם של ישראל, לפי שהיו בלא דלתות, ובאין ישראל ותופסין אותן, ושוחטין ואוכלין בשר, ונותנין שבח להקב"ה ואמרו; ברוך הוא שהפך עצת אויבינו לטובה, שאילו היו דלתות לבתים היאך היתה כל צידה נכנסת אצלנו. השיבם הקב"ה אתם חסתם על כבודי ולא כפרתם בי אף אני זמנתי לכם צידה.

⁶⁷ מדרש מעשה חנוכה

⁶⁸ רמב"ם באגרת השמד לגבי היהודים שלא יכלו לעמוד בזה, ונכנעו באונס ולא מסרו את נפשם, אבל עם כל זה לא קראום חז"ל לא גוים ולא רשעים אלא צדיקים גמורים כיון שהיה באונס והתחננו בעדם והוסיפו בתפלה בימי מתותיהו בעל הניסים עד ורשעים ביד צדיקים כיון שהעבירות נעשו מאונס.

⁶⁹ תנחומא תזריע פ"א

⁷⁰ הרוקח בפ"י על הניסים

וכיון שראו היונים שעמדו ישראל בגזירה זו, עמדו וגזרו, לסגור את כל המקואות שלא יטבלו, ויתבטל הטהרה מישראל. מה עשה ה'?"⁷¹ פתח לכל אחד ואחד מהן מעיין בתוך ביתו, ונתקיים עליהם מקרא זה ושאתם מים בששון ממעיני הישועה.

פרק כ"א - ה' יתברך מרחם ומעורר את הכהנים

בהתגבר⁷² על עם ישראל גוי נבל זה, שלא היה כמוהו משחית ומחבל, והוא אשר נתנבא עליו דניאל שיצליח להשחית עם קדוש בגאווה ובגודל לבב, אין אלקים לנגד עיניו, לא יחמול ולא יכסה וחשב מחשבות לבטל המצות היושבים ראשונה במעלה במלכות שמים, והם חודש מילה ושבת, בחשבו כי על ידם יכבה מכל וכל, נר מצוה ותורה אור, וכמעט נר אלקים טרם יכבה, הנה ה' משמים על הארץ השקיף בעין החמלה לתת לנו חנינה ורחמים ולשום לנו שארית בארץ לפליטה גדולה, העיר ה' רוח כהני ה', משרתיו עושי רצונו, להורות נתן בלבם לאמר, חזקו ידים רפות נקום נקמת ה', וחזק ואמץ ידי חשמונאי ובניו, להיות אמיץ לבו בגבורים הוא ובניו אתו, יעבירו קול במחנה לאמר; "מי לה' אלי" ויאספו אליו כל זקני יהודה כל איש חיל רב פעלים אשר נגע ה' בלבם, לנקום נקמת ה' קנאת ה' צבאות תעשה זאת, וילחמו בו ויגרשוהו וילך, ויכו אותו ואת עמו עד בלתי השאיר לו שריד ובשובם נתנו שבח והודיה לאל וחזקו את בדיק הבית והיה אור ישראל לאש, והארץ האירה מכבודו כימי עולם.

פרק כ"ב - רבים ביד מעטים

שמונים אלף גייסות היו⁷³ ליוונים שבאו עם גליסקס הרשע להלחם עם בית חשמונאי, וטמאו את המקדש ושקצו את ההיכל והקריבו חזיר על המזבח, ובנו בָּמֹת בְּפָפָרִים והקריבו עליהם קרבנות לעבודה זרה, והלכו בדרך הכפירה, וגזרו על ישראל גזרות

⁷¹ בעל הטורים פרשת תולדות פרק כ"ו פסוק כ"ב

⁷² עוללות אפרים, עמוד מ"ג מאמר רפ"ו

⁷³ הרוקח בפ"י על הניסים. ומדרש ר' דוד הנגיד, ואוצר המדרשים

ושמדות, והטיחו דברים כלפי מעלה, ואמרו לישראל; הוי רקובי השכל, אתם אומרים שיש בכם שנים עשר איש שיעשו מלחמה עם חיל שאין לו שיעור ? פתח גסקלגס ואמר; שוטים אם תאמרו אלקיכם יביא מבול עלינו, כבר נשבע בשמו הגדול שלא יביא מבול לעולם! שמא תאמרו שיצווה לכוכבים להלחם בנו ולערוך אתנו קרב כפי שעשה לסיסרא, הרי יש לנו חפירות הגנה שהכוכבים לא יוכלו להתקרב אליהם! ואם גבריאלי יעמוד עלינו וישרוף אותנו כדרך ששרף את מחנה סנחריב, הרי אנו סכין עצמינו בדם חזיר, ובדברים נתעבים וטמאים ואין מלאכי השרת נוגעים בנו! אם תאמרו ישלח נחשים ועקרבים ודובים ואריות ונמרים כדרך שעשה בכותיים, הרי אנו רוכבים על פילים שהם חזקים מכל חיות הטרף, ושום חיה רעה לא תוכל להשתלט עליהם.

כששמע מתתיהו עליו השלום אותם ניאוצין וחירופין וגידופים, בכה בכי רב עד שנרטבו בגדיו והארץ מרוב הדמעות, ונשא עיניו לשמים ואמר; רבש"ע גלוי וידוע לפניך שאין אנו סומכים לא על גבורתנו ולא על ארצנו, לא על חרבינו ולא על קשתינו, אלא על שמך הגדול "לא לנו ה' לא לנו כי לשמך תן כבוד" עשה למען שמך שלא יתחלל, ולא יתבזה בין העמים הגדולים האלה, שְׁפָחְשׁוּ בְּרַבּוֹנוֹתָךְ והם מתייהרים במספר הרב ובכחם וגבורתם, ואנו רבש"ע אין לנו זולתך, אלה ברכב ואלה בסוסים ואנחנו בשם ה', עזרני רבש"ע על הכופר המדיח הזה והצילני מידו "שיתפרסם שמך בעולם".

באותה שעה נשאו ישראל עיניהם כלפי מעלה, בתפילה לפני הקב"ה ואמרו; גלוי וידוע לפניך שלא עשינו דבר זה אלא לשמך הגדול, שלא יתבזה בגוים, וכל מלחמה ומלחמה נתחכמו לך, ואם אין אתה עושה לנו נסים עכשיו, יאמרו; שוב אין לו עיצה אחרת, והרי כתוב; גִּדְלָה עֵצָה וְרַב הַעֲלִילָה, אמר הקב"ה חייכם שמחשבותי גדולות ממחשבותיכם, באותה שעה תפס הקב"ה ע' שרי האומות, ורצע אותם במרצע של אש ואמר להם, כל אחד מכם יתפוס אומתו אשר באו להלחם בידו, אם נמלט אחד מהם נפשכם תחת נפשו.

חמשה בני מתתיה קמו ויבאו למצפה גלעד אשר היה שם פליטה לבית ישראל בימי שמואל הנביא, גזרו צום וישבו על האפר,

לבקש רחמים מלפני אלקי השמים. אז נפל בלבם עצה טובה, יהודה הבכור שמעון השני והשלישי יוחנן הרביעי יונתן החמישי אלעזר, ויברך אותם אביהם, וכן אמר יהודה בני, אֲדָמָה אותך ליהודה בן יעקב אשר היה נמשל כאריה, שמעון בני אדמה אותך לשמעון בן יעקב אשר הרג יושבי שכם, יוחנן בני אדמה אותך לאבנר בן נר שר צבא ישראל, יונתן בני אדמה אותך ליונתן בן שאול אשר הרג עם פלשתים, אלעזר בני אדמה אותך לפינחס בן אלעזר אשר קנא לאלקיו והציל את בני ישראל.

פרק כ"ג - הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל

בשעה ⁷⁴שקרא להם אביהם ונפרדו ממנו ויצאו למלחמה נתגלתה עליהם השכינה והופיעה על פניהם, וזרחו עליהם האורות כמ"ש (זכריה ט' י"ד) וי"י עליהם ייראה ויצא כברק חיצו אח"כ פתחו ואמרו י"י אורי וישעי (תהלים כ"ז א') הסתכלו באותה שעה וראו, דמות רוכב על סוס של אש והוא לבוש עדיי זהב, ובידו חרב וחנית נוצצים ופניו אל הצבאות היווניים, והבינו שהוא מלאך שלוח מאת האלקים לעזרתם.

ונלחם בהם גם השי"ת מן השמים בברקים ורעמים ואש מן השמים שהיתה שורפת אותם, והיה הברק פוגע בהם כחיצים ושורפם, ככתוב ויצא כברק חצו, והשמיים ה' יתברך מן השמים קולות תרועה ושופרות נוראים ואיומים, כמו שנאמר וה' אלקים בשופר יתקע, והשיגה את בני חשמונאי ההשגחה הכבירה ושמרם ה' יתברך בטח בלי גבול, ⁷⁵וכל אחד ואחד מן היונים כשהיה יורה החץ להכות אחד מישראל בא מלאכו ונועצו בלבם ככתוב חרבם תבא בלבם וקשתותם תשברנה, והיו בית חשמונאי רואים נסים הללו ואומרים ה' ילחם לנו וכל מלך שנהרג מהם מן היונים באים מלאכי השרת ומבזבזין את ממונם ומטילין לתוך בתיים של ישראל שאין יכולין ליטול השלל מפני חלליהם זהו רבת את ריבם

⁷⁴ ר' דוד הנגיד פ' מקץ

⁷⁵ שם, ובפ"י הרוקח

אחר כך תקף יהורה מאה עשרים ושבע אלף רומי קשת והרגם, ושמעון אף הוא תקף מאה עשרים ושבע אלף, שנשלחו מטעם המלכים והרגם, ואף יוחנן ויונתן תקפו את יתר החיילים שולפי החרבות ועליהם רמז ה' יתברך בתורה ואמר פרשת וזאת הברכה בברכת משה לשבט לוי (דברים ל"ג י"א) ברך י"י חילו וגו' מחץ מתנים קמיו ומשנאיו מן יקומון, וקרה הנס הגדול הזה אשר לא נשמע כמוהו בכל גלילות הארץ ועלה כבודם ונתרומם בעולם כמו שהתנבא עליהם זכריה הנביא ע"ה ואמר זכריה שם כ"ז והושיעם י"י אלקיהם ביום ההוא כצאן עמי, כי אבני נזר מתנוססות על אדמתו. ואלקי השמים נתן כל גבורי העמים בידם ויהרגו בהם הרג רב כל אחוזי חרב וכל מושכי קשת שרי החיל והסגנים לא נותר בהם שריד, וינוסו שאר העמים למדינות הים.

ועשה להם הקב"ה תשועה גדולה, וכאשר הלכו ⁷⁶פרחי כהונה בני בית חשמונאי להלחם עם יוונים לפני יום הכפורים ונלחמו ביום הכפורים שמע יוחנן בת קול כשהיה עובד עבודת יום הכפורים. מבית קדש הקדשים: נצחו טליא דאזלו לאגחא קרבא באנטוכיא, פי נצחו הצעירים שהלכו לעשות מלחמה באנטוכיא, כן יעשה המקום ישועה בימינו אלה.

אך ⁷⁷לא היתה להם השמחה שלמה כראוי, באמצע ⁷⁸המלחמה כאשר נלחמו בני מתתיהו, וילחמו בעמים ויהרגו בהם הרג רב, ויִהָרַג מהם יהודה, ואלעזר אחיהם הקטן אבד בין הפילים ונעדר, ואחרי המלחמה מצאוהו שטבע ברפש הפילים, באותה שעה כאשר ראו בני מתתיה כי נהרג יהודה, שבו ויבאו אל אביהם. ויאמר להם; למה שבתם? ויענו ויאמרו; על אשר נהרג אחינו אשר היה חשוב ככלנו. ויען מתתיהו אביהם ויאמר אליהם; אני אצא עמכם ואלחם בעמים, פן יאבדו בית ישראל ואתם נבהלתם על אחיכם. ויצא מתתיה ביום ההוא עם בניו וילחמו בעמים.

76 סוטה ל"ג. וברש"י שם.

77 ר' דוד הנגיד וישב

78 מגלת אנטיוכוס

ולולא⁷⁹ זאת היו קובעים את שמונת ימי חנוכה ימים טובים, שהנס שאירע בהם והישועה שקרתה, גדולה יותר ממה שאירע בפורים, שאותה גזירה היתה על הנפש, ובחנוכה על הדת, והפגיעה בדת קשה יותר, שכן המָנוֹת של העולם הזה אינו מָנוֹת ואין מָנוֹת גמור אלא לבר מינו, שעזב את עיקרי דתו, שנתחייב מיתה לעולם הבא, ולכך היתה הישועה של חנוכה גדולה ואמתית במלא המובן, ולכן אסור לצום בהם ולהספיד ולבכות, וצריך שיהיו ימי שמחה, ורק משום כך כפי שהקדמנו, שלא היתה להם השמחה שלמה, בסבת מות בניו של מתתיהו אין עושים חנוכה יום טוב גמור.

פרק כ"ד - מפלת האויב

וישמחו בני ישראל⁸⁰ כי נתנו בידיהם שונאיהם מהם שרפו באש ומהם דקרו בחרב ומהם תלו על העץ. כי ה' עשה⁸¹ נסים וגבורות ותשועות ומלחמות ופדות ופורקן, וחיזק ידהם הרפות ונתן להם שלטון על ממלכת יון החזקה, ונעשה ההורג הרוג, והמנצח מנוצח, והמכניע נכנע, ומסר את החזקים הגבורים בידי החלשים הנכנעים, וההמונים הרבים בידי אנשים יחידים, ואת הטמאים המכחשים, בידי הטהורים הזכים. ואת הכופרים העושקים בידי הזכים ועושי היושר, והכרית שם מלכות יון הרשעה מן היקום, על ידי מתתיה בן יוחנן כהן גדול הוא ובניו שכל אחד מהם הרג אלפים ורבבות מן היונים לאין מספר.

ובגריס הרשע המטעה את עמו שרפו אותו בית ישראל באש, ואז אנטיוכוס המלך כאשר שמע אשר נהרגו בגריס הרשע וכל שרי החיל אשר עמו נכנס בספינה וינס למדינות הים ויהי כל מקום אשר היה בא שמה מורדים בו וקוראים אותו הבורח.

אבל כאשר⁸² אנטיוכוס שמע את כל עשה יהודה לשריו ולעמו ואת אשר הכם והמיתם וימלא אנטיוכוס חמה ויחרף ויגדף לאלוקים ויאמר; אלכה ואבואה אל ירושלים, ואעשנה קברות מתים כי

⁷⁹ ר' דוד הנגיד וישב

⁸⁰ מגלת אנטיוכוס

⁸¹ ר' דוד הנגיד וישב

⁸² יוסיפון פ"כ

אמלאנה מפגרי חללים, ויאסוף את כל עמו את הרכב ואת הפרשים עם רב ועצום מאד אשר לא יספר מרוב, ויקנא יי לעירו ויחמול על עמו, וידרוש את דמי החסידים מיד אנטיוכוס, ויכהו יי אלקינו בשחין רע ובחולי מעים, ובכל זאת לא שב אפו של אנטיוכוס ולא נכנע, ועוד ידו נטויה לאמר; אלך ואחריב את ירושלם ואשיתה בתה, ויאמר; מהרו הרכב והפרשים והחיל ואלכה לי אל ירושלם, כי אעשה את רצוני, ואשר דבר פי יקום, ואין מי יעמוד לפני, ומי יעמוד לפני, והים והיבשה לי המה, ולי כח וחיל להמיר בריתם כרצוני, כי אעשה מהים ארץ ומהארץ ים כאשר אחפוץ.

ויהי ככלותו לדבר, וירכב וילך עם חילו חיל גדול מאד, ועמו פילים רבים יודעי מלחמה, ומחנה כבד מאד, ויהי בדרך ויעבור הרכב ממול פיל, ויצעק הפיל וירגזו הסוסים, וידלגו ויקפצו ויהפכו את הרכב, ויפול אנטיוכוס מעליו ותשברנה כל עצמותיו, כי היה איש עב בריא שמן וכבד, ויוסף יי מכה על מכתו ויבאש כל בשרו כריח בשר החלל, המושלך על פני השדה בימי הקיץ לחום השמש, וישאוהו עבדיו על שכמם מעט, כי לא יכול לרכוב, וישליכוהו ארצה וינוסו מעליו, כי לא יכלו לגשת אליו מפני הריח הרע, היוצא מבשרו הנבאש, ויאמר איש אלקים, הלא כמשפט באה המכה הזאת לאיש הזה, כי הוא היה מחרף את אלקי כל, ויהי אויב לאלקי השמים.

ויהי כאשר נלאו כל אנשי החיל מאנטיוכוס מריח רע היוצא מבשרו, וידע כי יד יי נגעה בו, וישפל ויכנע ויאמר; "צדיק הוא יי המשפיל גבוהים אשר השפילני והכניעני, רשע כמוני היום הזה, תחת אשר עשיתי רעות גדולות לעמו ולחסידיו, הביא יי עלי את כל הרעות האלה. וידר נדר לה' ויאמר; "אם ירפאני יי מחלי זה, אבואה אל ירושלים ואמלאנה מכסף וזהב, ובגדי ארגמן אציע בכל רחובותיה, ואתן לה את כל אוצרות אבותי הקדמונים המקדוניים, אל מקום האלקים הגדול והקדוש הזה, ואמול את בשר ערלתי, ואלכה לי אל כל ממלכות הארץ ואכריז ואומר; "אין כיי אלקי ישראל בכל העולם " ולא שמע יי לתפלתו ולא האזין אליו, כי לא היה לבבו האכזר שלם עם ה', אמנם בכל ארץ וארץ אשר הלך האכזר אנטיוכוס מאז, לבקש בעד חליו, היה נקרע בשרו מעל עצמותיו ונפל בארץ, עד אשר לא

נשאר בשר בכל עצמותיו, ולקץ ימים נפלו מעיו ארצה, וימת בבושה ובכלימה בארץ נכריה.

פרק כ"ה - נס פך השמן

אחרי כל זה באו בני חשמונאי לבית המקדש, ויבנו השערים הנשברים ויסגרו הפרצות, ויטהרו את העזרה מן ההרוגים ומן הטמאות, ויבקשו שמן זית זך להדליק המנורה ולא מצאו כי אם ⁸³צלוחית אחת אשר היתה חתומה בטבעת הכהן הגדול, וידעו כי היתה טהור, והיה בה כשעור הדלקת יום אחד, ואלקי השמים אשר שכן שמו שם נתן ברכה והדליקו ממנה שמונה ימים.

והטעם ⁸⁴שהוצרכו להדליק ממנה שמונה ימים, מפני שכל ישראל היו בחזקת טמאי מתים, ואי אפשר להכין שמן טהור, עד שיעברו שבעה ימים מיום טומאתם, ויום אחד לכתישת הזיתים להוציא מהם שמן טהור. ויש אומרים שהיה להם שמן טהור במרחק ארבעה ימים, והיו צריכים שמונה ימים להליכה ולחזרה.

ויהרסו את כל המזבחות, אשר בנו העמים, ויטהרו את הבית מגלולי הגוים, וכשהגיעו למזבח שבנה עזרא הסופר בבית המקדש ⁸⁵לא ידעו מה לעשות, כיון שטימאוהו היונים והקריבו על זה לעבודה זרה, אמרו; מה נעשה, אם נשבור את אבני המזבח כדי לבטל את העבודה זרה, ואחר כן נבנה שוב את המזבח מאותם אבנים, אי אפשר, כי כתוב בתורה אבנים שלמות תבנה, שהמזבח צריך להיות

83 בספר "שפתי כהן" כתוב וזה לשונו ויותר יעקב לבדו אמרו חז"ל אל תקרי לבדו אלא לכדו מאין בא לו זה הכד כשיעקב שם האבנים מראשותיו השכים בבקר ומצאן אבן אחת נתבצר לו כד של שמן ויצק על ראשה וחזר הכד ונתמלא אז ידע יעקב שהכד מזומן לברכה והוא השמן שנמשחו ממנו המשכן וכל כליו המזבח ואהרן ובניו והמלכים ועדיין כולו קיים כמו שאמרו חז"ל וכריתות ה' דשמן שעשה משה במדבר וכו' ובו נמשחו כהנים גדולים ומלכים וכולו קיים לעתיד לבא "זה לי לדורותיכם" והוא כד השמן של הצרפתית שאמר לה אליהו כד השמן לא תכלה והוא אסוך שמן של אשת עובדיה הנביא כשראה יעקב שכל כך נסים עתיד להיות בו סימן עצמו והביאו כן מצאתי עכ"ל דברים אלו הביאם הגה"ק רבי שמואל קאלידנור נאביו של בעל קב הישר בספרו "ברכת שמואל" פרשת מקד ומסיים בזה הלשון והנה פשוט הוא בעיני שגם אותו הפך נתגלה ג"כ לבני חשמונאי שהיה חתום בחותמו של כהן גדול של אהרן הכהן דכתוב בו "זה לי לדורותיכם" לעולם הבא ובו הדליקו שמונה ימים לפי צרכם והמותר נגזו לעולם הבא עכ"ל ועיין להחיד"א ז"ל בספרו "דברים אחדים" דרוש ל"ב שכתב על דבריו של בעל "ברכת שמואל" שהם תמוהים.

⁸⁴ בית יוסף תר"ע

85 עבודה זרה נ"ב: ועיין בב"י יו"ד רע"ו אות י"א דלנתץ כדי לבנות אין איסור דלא תעשון.

מאבנים חלקות בלי שום פגימה. אם נשבור את האבנים ואחר כך ניקח מסור וננסר את האבנים כדי שכל אבן תהיה חלקה בלי פגם, גם אי אפשר כי התורה אמרה לא תניף עליהם ברזל, ובכן לא היה עצה רק להרוס את המזבח הישן ולגנוז את האבנים בלשכה מיוחדת, ולבנות מזבח חדש, ולא היה אפשר לבנות מזבח במקום אחר במקדש, כי מקום המזבח צריך להיות דווקא במקום ההוא, ויבנו מזבח חדש ויתנו בשר זבח עליו, ויערכו עצים ואש קדושה לא מצאו⁸⁶ ויצעקו אל ה' ויקראו אליו ותצא אש מן האבנים אשר על המזבח, ויערכו עצים עליה, ויקטירו אח זבחם, ויהי האש על המזבח עד הגולה השלישית, ויעשו חנוכת המזבח בחודש כסלו בחמשה ועשרים בו.

על כן קימו בני חשמונאי קיום, וחזקו האיסור ובני ישראל עמם כאחד, לעשות שמונה ימים האלה ימי משתה ושמחה, כימי מועדים הכתובים בתורה, ולהדליק בהם נרות, להודיע אשר עשה להם אלקי השמים נצוחים, ובהם אין לספוד ולא לגזור צום ותענית, אך חשמונאי ובניו ואחיהם לא גזרו בהם לבטל עבודת מלאכה. ומן העת ההיא לא היה שם למלכות יון.

ויקבלו המלכות בני חשמונאי ובני בניהם מהעת הזאת עד חורבן בית האלוקים מאתים ושש שנים. על כן בני ישראל מהיום ההוא בכל גלותם שומרים הימים האלה וקורים להם ימי משתה ושמחה מחמשה ועשרים לחדש כסלו שמונה ימים, מן העת ההיא ועד העולם, לא יסורו מהם על אשר אירע בבית מקדשם, הכהנים והלויים וחכמיהם אשר קיימו עליהם ועל בני בניהם עד עולם.

פרק כ"ו - מלכות החשמונאים

יעקב אבינו אמר;⁸⁷ לא יסור שְׁכֵט מִיְהוּדָה וּמִחֻקֵּק מִבֵּין רִגְלָיו עד כִּי יָבֹא שִׁילָה וְלֹא יִקְהֶת עַמִּים: כלומר שהמלכות שייכת לשבט יהודה עד ביאת המשיח, ובכן יש לשאול איך תפסו החשמונאים את

⁸⁶ יוסיפון פ"כ, ובמדבר קדמות סוף אות ח' מבאר דגם זה הטעם לקריאת שם חנוכה ע"ש חנוכת אש של המזבח.

⁸⁷ בראשית מט י

המלוכה, ולא המליכו אחד משבט יהודה? ומה⁸⁸ שמלך שאל שהיה משבט בנימין, זה היה קודם שמלך דוד, כי יעקב אבינו אמר שמעת שיתחיל המלוכה מיהודה לא יסור ממנו, אבל קודם לכן יכול להיות משבט אחר, וכיון שבזמנו לא היה בשבט יהודה מי שראוי למלוכה כמוהו לכן היה שאל מלך. אבל מלכי החשמונאים שהיו בזמן בית שני, איך הותר להם למלוך? אלא שלא היתה זאת מלכות בפני עצמה כי היו משועבדים למלכי מדי ופרס, והיו רק כפקידים ושרים של מלכים אחרים,⁸⁹ וכיון שהיה כורח השעה, כי לא מצאו שיעשה זאת אחד ממשפחת בית דוד, וראו ברוח קדשם שיש עוד טווח רחוק עד שיגיעו לידי כך, לכן שקדו והשתדלו לגדור גדרים לבני ישראל שלא יאוונה להם כל רע כתוצאה מזה, כמו⁹⁰ שאנו אומרים בעל הניסים "טיהרו את מקדשך" כלומר טיהרו את ישראל מכל סיג ופסולת בזמנם, "והדליקו נרות בחצרות קדשך" כלומר התקנות והגדרים שעשו לתורה, האירו עינינו בחשכת הגלות.

פרק כ"ז - תקנות והנהגות עקב הגזרות

מפטיר - כשאנטיוכס הרשע מלך יון, גזר על ישראל⁹¹ שלא יקראו בתורה ברבים, מה עשו ישראל? לקחו פרשה אחת מנביאים, שענינה דומה לענין מה שכתוב, בפרשה של השבת ההיא, למשל בשבת בראשית, קראו בספר ישעיה (מ"ב ה) כה אמר הא-ל ה' בורא השמים וגו', ולפרשת נח קראו פרשת (שם נד ט) כי מי נח זאת לי, וכן כל פרשה ופרשה. ועתה בזמננו, אף שבטלה הגזרה, המנהג הזה אינו בטל ועד היום קורין אותן הפרשיות של נביאים, אחר קריאת התורה, ונקראה הפטרה, והאיש הנקרא לאחרונה לספר תורה בשבת נקרא מפטיר, לשון הפסקה, והוא האומר ההפטרה, ואף שבטלה הגזרה המנהג הזה אינו בטל, וזה הטעם שאנו מפטירים בכל שבת מענין הפרשה.

⁸⁸ דרשות הר"ן פ"ז

⁸⁹ ציץ אליעזר י"ט כ"ו ע"פ החת"ס

⁹⁰ חתם סופר דרשות לחנוכה עמוד 138 ד"ה ולעמך

⁹¹ בתוי"ט במגילה פ"ג מ"ד ובספר תשבי שרש פטר.

שלוש עשרה השתחויות - היונים⁹² פרצו בבית המקדש שלש עשרה פרצות, וכשנצחום החשמונאים חזרו וגדרום, וגזרו כנגדם של עשרה השתחויות, דכשאדם מגיע לפרצה מאותן הפרצות, משתחוה לשם בפישוט ידים ורגלים, ומודה על כריתות מלכות יון.

שם שמים בשטרות - מלכות⁹³ יון גזרו שמד שלא להזכיר שם שמים על פיהם, וכשגברה מלכות חשמונאי ונצחום התקינו שיהו מזכירין שם שמים אפילו בשטרות. וכך היו כותבים: בשנת כך וכך ליוחנן כהן גדול לא-ל עליון. וכששמעו חכמים בדבר אמרו: למחר זה פורע את חובו ונמצא שטר מוטל באשפה, וביטלום. ואותו היום ג' בתשרי, שבטלו הזכרת השם בשטרות, עשאוהו יום טוב.

תקנת השעה - מעשה⁹⁴ באחד שרכב על סוס בשבת בימי יונים והביאוהו לב"ד וסקלוהו, לא מפני שראוי לכך אלא מפני שהשעה צריכה לכך.

סביבון - בעת שגזרו היוונים⁹⁵ על ישראל שלא לעסוק בתורה למדו חכמי ישראל עם בניהם תורה שבעל פה באגודה אחת, משראו זאת היוונים עמדו וגזרו שלא יתאספו אגודות אגודות, החליטו היהודים לרמות את אויביהם והתאספו ללמוד תורה באגודה אחת, ואספו ילדי ישראל ללמוד תורה מפיהם, ובעת שבאו האויבים לראות את מעשיהם, הפסיקו מלימודיהם ועשו עצמם כמשחקים בסביבון, ובזאת נחו מאויביהם, ולזכר אותו הנס קבעו לשחק בו, שהיא שעמדה לנו שלא תשתכח תורה מישראל.

נרות בברית מילה - כשגזרו⁹⁶ על ישראל שלא לימול מה היו עושין כדי להינצל מן הגזירה הזאת, כל מי שנולד לו בן היה מדליק

⁹² מדות פ"ב מ"ג, שקלים פ"ב מ"ז ובפי' הרמב"ם.

⁹³ ראש השנה י"ח:

⁹⁴ סנהדרין מ"ו.

⁹⁵ עבודת עבד, הובא בקונטרס מועדים וזמנים (ויזניץ)

⁹⁶ מגילת תענית וירושלמי כתובות פ"א ה"ה.

על פתח ביתו נרות, והיו יודעין שיש שם מילה והן נכנסים בחשאי ומלים ולא היו היוונים מכירים ולא מרגישים בדבר. ומכאן⁹⁷ נובע המנהג להדליק נרות בברית מילה, ואף שבטל השמד, המנהג לא בטל. כשהיו עורכים חתונה היו טוחנים במרגסאות על הגג והיו יודעים שיש שם חתן וכלה, והיו נכנסין ומברכין אותם, ויוצאים ולא היו מרגישים.

איסור לימוד חכמה יוונית - בסוף ימי הבית⁹⁸ כשצרו מלכי בית חשמונאי זה על זה היה הורקנוס מבחוץ ואריסטובולוס מבפנים בכל יום ויום היו משלשלין דינרים בקופה ומעלין להן תמידים היה שם זקן אחד שהיה מכיר בחכמת יוונית לעז להם בחכמת יוונית אמר להן כל זמן שעוסקים בעבודה אין נמסרין בידכם למחר שלשלו להם דינרים בקופה והעלו להם חזיר כיון שהגיע לחצי חומה נעץ צפרניו נזדעזעה א"י ארבע מאות פרסה אותה שעה אמרו ארור אדם שיגדל חזירים וארור אדם שילמד לבנו חכמת יוונית.

פרק כ"ח - מרים בת בלגה

מעשה במרים⁹⁹ בת בלגה ממשמר בלגה, שהמירה דתה, והלכה ונשאת לסרדיוט אחד משרי זון, כשנכנסו זונים להיכל, היתה מבעטת בסנדלה על גבי המזבח, ואמרה לוקוס לוקוס [זאב זאב], עד מתי אתה מכלה ממונן של ישראל, ואי אתה עומד עליהן בשעת הדחק!! כששמעו חכמים בדבר, לאחר שהחשמונאים גברו ונצחו, קבעו את טבעתה, שהיו עשרים וארבע טבעות בעזרה, במקום בית המטבחים, כנגד עשרים וארבעה משמרות, והיו מחוברים באבנים שבריצפה, והטבעת פתוחה מצד אחד והופכה למעלה, ומכניס צנאר הבהמה לתוכה, וחוזר והופך פתחה לתוך הרצפה, וטבעת של משמר בילגה קבועה ואינה נהפכת, כדי שתשתמש בשל אחרים וגנאי הוא לה. וחלונה סתומה - חלונות היו בבית החליפות, בעובי כותלי התאים

⁹⁷ סנהדרין ל"ב: תוס' ד"ה קול ריחיים.

⁹⁸ סוטה מט:

⁹⁹ סוכה נו:

שבצפנו של היכל, ששם גונזין את סכיניהן, וסתמו חלונה של בילגה ואומרת הגמ' וכי מה אַשְׁמִים ההורים שהיא המירה דתה? אלא מה שתינוק מדבר, בודאי שמע מאביו או מאמו שהיו מבזים את העבודה.

פרק כ"ט - היום מיועד מימי משה רבינו

כשמשה רבינו ירד מהשמים ביום הכפורים עם הלוחות האחרונות, מסר להם ציווי ה' לבנות את המשכן, ובני ישראל הביאו את נדבתם בשני ימים והיו עוסקים במלאכתה, ובעשרים וחמשה¹⁰⁰ בכסליו נגמרה מלאכת המשכן והיה מקופל עד אחד בניסן, שהקימו משה אחד בניסן, וכל זמן שהיה מקופל היו ישראל מתלוננים ומהרהרים על משה לומר למה לא הוקם מיד, שמא אירע בו איזה חסרון? והקב"ה רצה לערב שמחת המשכן בחודש שנולד בו יצחק, שבניסן נולד יצחק, וכיון שבא ניסן והוקם המשכן, כבר לא התרעם אדם אחר משה, וכיון שהפסיד כסליו שנגמרה מלאכה בו, אמר הקדוש ברוך הוא עלי לשלם לו, מה שילם לו הקדוש ברוך הוא חנוכת בית חשמונאי.

פרק ל' - חנוכת הנשיאים

בראש חודש ניסן כשהוקם המשכן התחילה חנוכת הנשיאים, שבכל יום משנים עשר ימים הראשונים הקריבו נשיאי כל השבטים את קרבנם כל אחד ביומו, וכשראה אהרן¹⁰¹ חנוכת הנשיאים חלשה דעתו שלא היה עמהם בחנוכה לא הוא ולא שבטו, אמר לו הקב"ה חייד שלך גדולה משלהם, שאתה מדליק ומטיב את הנרות בקר וערב, יש חנכה אחרת שיש בה הדלקת הנרות ואני עושה בה לישראל על ידי בניך נסים ותשועה וחנכה שקרויה על שמם, והיא חנכת בני חשמונאי, אמר לו הקב"ה למשה, לך אמור לאהרן אל תתירא, לגדולה מזאת אתה מוכן, הקרבנות כל זמן שבית המקדש קיים הן נוהגין, אבל הנרות לעולם אל מול פני המנורה יאירו - וכל הברכות שנתתי לך לברך את בני אינן בטלין לעולם. כי חנכת חשמונאי

¹⁰⁰ פסיקתא רבתי פרשה ו ד"ה דבר אחר ותשלם

¹⁰¹ רמב"ן במדבר פרק ח פסוק ב

נוהגת אף לאחר חורבן בגלותנו. וכן ברכת כהנים הסמוכה לחנכת הנשיאים נוהגת לעולם, דרשו סמוכין לחנכת הנשיאים מלפניה ומלאחריה בכבודו של אהרן שלא נמנה עמהם:

פרק ל"א - סוד פך השמן

סוד¹⁰² הפך של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול שלא שלטו בו יד האויבים רמז שישאל בוטחים לדורות שאין יכולין לבטל מהם התורה שנמשלה לשמן העולה על כל המשקים דאף שיש בידם לגזור אבדון גוף וממון אבל כשרוצים לבטל התורה אין יכולים דברוחניות אין כל בריה שולטת, דהקב"ה שהוא יחידו של עולם מבטל הגזרות

פרק ל"ב - קושיית הב"י וכמה תירוצים

ידועה קושיית¹⁰³ הבית יוסף למה קבעו שמנה ימים הרי השמן שבפך היה בו כדי להדליק לילה אחת, נמצא שלא נעשה הנס אלא בשבעה לילות. ותירץ שלשה תירוצים.

א. שחילקו שמן שבפך לשמנה חלקים ובכל לילה היו נותנים במנורה חלק אחד והיה דולק עד הבוקר ונמצא שבכל הלילות נעשה נס.

ב. שלאחר שנתנו שמן בנרות המנורה כשיעור נשאר הפך מלא כבתחלה וניכר הנס אף בלילה הראשונה.

ג. שבליל ראשון נתנו כל השמן בנרות ודלקו כל הלילה ובבוקר מצאו הנרות מלאים שמן וכן בכל לילה ולילה:

ד. הט"ז תירץ ע"פ הזהוה שאין ה' עושה נס ליתן ברכה בדבר ריקן אלא נותן ברכה להרבות המעט, לכן בודאי נשתתיר מהשמן ביום הראשון כדי שיחול הנס ביום השני א"כ גם בלילה הראשונה נעשה נס.

¹⁰² עוללות אפרים

¹⁰³ סימן תר"ע

- ה. הפרי חדש תירץ דיום הראשון הוא העיקר שהוא יום הנצחון שנחו מאויביהם, ובשביל נס פך השמן הוסיפו ז' ימים.
- ו. בשאילתות דרב אחאי גאון פרשת וישלח שאילתא כ"ו הגירסא שלא היה בו להדליק אפילו יום אחד.
- ז. המאירי בשבת כ"א כתב דלילה הראשונה הוא על נס מציאת הפך, ושאר הלילות על נס השמן.
- ח. בליקוטי יהודה על חנוכה (ד"ה יום אחד) בשם החי' הרי"מ זצ"ל שתירץ שהנס היה כל השמונה ימים כי הם עשו פתילות דקות מאד כדי שיספיק השמן שבפך על כל שמונת הימים והנס הי' שהאור היה יפה וגדול כאלו היו פתילות עבות וא"כ גם ביום ראשון הי' הנס ומש"ה מצינו רק בחנוכה ענין של מהדרין ומהדרין מן המהדרין מה שא"כ בכל המצות כי הנס נעשה בהידור המצוה.
- ט. השפת אמת תירץ שהמעשה היה כך; קודם מלחמת החשמונאים, לקחו במקדש פך של שלשה וחצי לוג ושפכו לתוכו שלשה וחצי לוג שמן ולא היה מלא, ושפכו כן שמונה פעמים וראו בזה נס ודבר פלא וחתם כ"ג את הפך בחותמו, ולפי"ז מתורץ מה שאמרו פך של שמן מפני שעיקר הנס הי' בפך שמועט החזיק את המרובה ומפני שראו הנס שמועט מחזיק את המרובה חתם כ"ג הפך בחותמו (ליקוטי יהודה חנוכה ד"ה פך אחד).
- י. החתם סופר תי' שהיה אז ההיכל מלא גילולים עד שפינו את היכלך וטיהרו את מקדשך אז לא הדליקו נרות בפנים אלא בחצרות קדשך בעזרה וידוע דצריך יותר שמן במקום שהרוח שולט ונושב בהאש ממה שצריך בפנים בחדר מכוסה ובפך לא היה אלא כשיעור לילה אחת כשמדליקים בפנים ולא כשמדליקים בחוץ ומ"מ דלקו כל הלילה ע"כ גם בליל ראשון היה נס (דרשות ס"ז).
- יא. בשו"ת שואל ומשיב (ח"ג סי' ע"א) [לפי המבואר בשו"ע קמ"א ס"ח] דאסור לעשות מנורה או פמוט של שבעה קנים] לכך

תקנו שמונה נרות בחנוכה ולא שבעה אף שלילה הראשונה לא הי' נס, דא"כ היו אנשים עושים מנורה של שבעה נרות, דאין כולם יודעים להזהר בזה וזה אסור וא"כ הי' נכשלים בדין וע"כ קבעו שמנה נרות.

פרק ל"ג - דחיית התירוצים

- א. כבר קדמו המאירי בקושיא זו, ובתירוצה, (מאירי שבת כא:). ודחה שם תירוץ זה שא"כ היאך היו הם סומכים על הנס בלילה ראשונה: [דהרי יותר טוב שיתנו כל השמן שידלק לילה אחד כשיעור, ממה שיחלקו השמן לשמונה חלקים וידלק כל יום פחות מכשיעור (אמרי דעת למהר"ם שפירא דף צ'). והט"ז הקשה על כל הג' תירוצים של הב"י שאין לנו רמז מזה שנעשה כן, וא"כ היה לרבותינו להזכיר דבר כדי שנדע הנס מה שנעשה בלילה הראשון.
- ב. לפי זה לא היה שום נס בלילה האחרונה, דלמה ישאר הפך מלא בליל שמיני הרי לא צריך עוד. (פרי חדש תר"ע).
- ג. הקשה השפת אמת (בד"ה ולא היה בו) דאמרינן במנחות פח: דנר שכבתה נידשן השמן נדשנה הפתילה, כלומר שאין השמן הנשאר ראוי שוב להדלקה, וא"כ איך הדליקו בו למחרת. והפר"ח מקשה גם ע"ז שלא היה נס בלילה האחרונה כנ"ל.
- ד. באפיקי יהודה דרוש י"ט או ט"ז הקשה דכלל זה שאין הנס נעשה רק ע"י דבר שיכול לחול עליו הברכה, זה נאמר רק בנס שנעשה ע"י נביא איש אלוקים, אבל נס הנעשה ע"י ה' יתברך לבדו, אין צריך שום דבר שיחול עליו הברכה, כי הרי ה' יתברך בורא יש מאין.
- ה. הקשו המפרשים דא"כ למה עשו זכר לנס המלחמה ע"י הדלקת נרות.
- ו. תמוה לאיזה צורך הכינו פך שמן, שאין בו שיעור הדלקה, ועוד בחותמו של כהן גדול.

- ז. גם בזה קשה קצת דא"כ לא היה נס בנרות רק שבעה, ולמה אמרו להדליק שמונה.
- ח. בגמרא אמרו שלא היה בו להדליק אלא יום אחד, ולדבריו אחר שעשו פתילות דקות היה בו כדי להדליק שמונה, ועוד דלפ"ז היה עיקר הנס בפתילה ולמה אין עושים לזה זכר.
- ט. לפי זה לא היה שום נס בעצם הדלקת השמן, כי היה בו כדי להדליק שמונה אלא שהחזיק מועט את המרובה, והרי הגמרא אומרת שלא היה בו להדליק אלא יום אחד.
- י. בנוסח שאנו אומרים בועל הניסים - ואחר כן באו בניך לדביר ביתך. ופנו את היכלך. וטהרו את מקדשך. והדליקו נרות בחצרות קדשך. נמצא שאחר הפינוי הדליקו הנרות.
- יא. קשה לומר דבשביל כך יתקנו עוד יום חנוכה ולברך שעשה ניסים בזמן הזה, ביום שלא היה בו נס כלל.
- יב.

פרק ל"ד - תשובה חוזרת

- א. היו עומדים שם מוכנים להוסיף על השמן, ועשו כן ממה נפשך אם הקב"ה יעשה נס וידלוק כל הלילה בדרך נס אזי טוב, ואם יראו שלא יעשה להם נס והשמן הולך ואוזל ונוטה להכבות, אזי יוסיפו מהשמן הנשאר בפך כדי שעכ"פ יום אחד יקיימו בשמן זה מצוות הדלקה. (יומין דחנוכה סי' י"ג)
- ב. כוונת הב"י כך, דתיכף כשהתחילו להריק מעט מן הפך חזר ונתמלא, וא"כ כעת לא ידענו אם מה שהדליקו ביום א' הוי גם זה ממה שנשאר בדרך הטבע, ומן הבא בדרך נס השאירו, או להיפוך שמה שהיה בדרך נס מזה הדליקו, ומה דהוה בדרך הטבע השאירו על יום ב' וכן היה בכל יום הספק, וא"כ א"א לומר ספק דרבנן להקל ומדרך הטבע הודלק דא"כ ביום ח' נאמר להיפך ספק דאז הודלק מדרך הטבע וביום א' הוי נס, וכיון דהוי תרתי דסתרי אהדי קי"ל דלא אמרינן ספק דרבנן להקל לכך מדליק בשניהם. (חכמת שלמה תר"ע)

- ג. השפת אמת (שם) מתרץ דרך באופן שכבתה מאליה יש לזה דין דשן, לפי שהשמן מתמלא מהדשן של הפתילה, אבל כשמוציא הפתילה מהשמן בעוד שהיא דולקת ומכבה, לא נפסל השמן שנשאר, וכתב בשם הזית רענן שהיה דולק בנס יום ולילה ולפ"ז היו כל יום מוציאים הפתילה ומכבים ומדליקים.
- ד. הגמרא ביומא כ"ט אומרת דאסתר סוף כל הניסים, [כלומר דבמשך הגלות עד לעתיד שיהיו נסים גדולים יותר ככתוב כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות כבר לא יהיו נסים כאלו, בית הלוי דרשות ח"ג דרוש ד'] ומקשה והא איכא חנוכה ותירצו דניתנו להכתב אמרינן, ולפ"ז י"ל דכבר לא היו ראויים לנס גדול כל כך שהוא באופן של יש מאין, ומשום כך לא ניתן ליכתב.
- ה. כיון שע"י המלחמה זכו שוב להתחיל ההדלקה במקדש, עשו הזכר בנרות.
- ו. בספר שפת הנחל להגאון מסלונים בדרוש ח' כתב דנר מערבי היה עיקרו מאש המערכה שהוא אש של מעלה שאינו מכלה, משא"כ שאר נרות היה מעורב אש של הדיוט היה דולק רק כשיעור השמן. ולפ"ז בזמן שהיה נר מערבי דולק לא היו צריכים להכין שמן אלא ל' נרות, כי השמן שבנר מערבי לא כלה, ואף שאין סומכים על הנס, אפשר כיון שהיה תדיר, לא דקדקו למלאות שמן לז' נרות, אבל כעת הוצרכו לז' נרות.
- ז. על מציאת שמן ג"כ שייך זכר ע"י הדלקה.
- ח. מה שאמרו יום אחד, היינו על הכמות שהיו רגילים להדליק, וזכר בפתילות כגון לעשות פתילות עבות, אינו דבר ניכר כ"כ דמה שיעור יש בזה
- ט. יש לומר כיון שלעיני האדם היה נראה כך, והתוצאה של הנס היה שדלק שמונה ימים, לכך כתבו כן.

- י. אין זה סדר הדברים אלא כך הפירוש, לפי שפינו את היכלך וטיהרו את מקדשך, לכך הדליקו נרות בחצרות קדשך.
- יא. י"ל דסומך עצמו על שאר תרומים משום מציאת הפך או נס המלחמה, אלא בא לומר למה תקנו הזכר בנרות.

פנינים לחנוכה

אמרו בגמ' שבת כב. אמר רב כהנא דרש רב נתן בר מניומי משמיה דרבי תנחום נר של חנוכה שהניחה למעלה מעשרים אמה פסולה כסוכה וכמבוי. ואמר רב כהנא דרש רב נתן בר מניומי משמיה דרב תנחום מאי דכתיב והבור רק אין בו מים ממשמע שנאמר והבור רק איני יודע שאין בו מים אלא מה תלמוד לומר אין בו מים מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו ע"כ. והוא תמוה מה הקשר בין שני המימרות, וי"ל על פי מש"כ התוספות (מעילה יא:) שבכל מקום דכתיב והשליך, אין השלכה פחות מעשרים אמה, וכן הבור שהשליכו את יוסף בציוויו של ראובן שרצה להצילו היה לכל הפחות כ' אמה ולכך לא ראו שיש שם נחשים ועקרבים, הרי דביותר בכ' אמה אין העין שולטת ואין חילוק בין למעלה מכ' או עמוק למטה מכ', ולכך סמכו מאמר זה להוכיח שאין העין שולטת.

(שור"ת הרב"ז לר' בצלאל זאב שאפראן סי' נ"ז).

בהרבה מקומות מצינו שקדושת נרות של מצוה חביבה לפני הקב"ה כמש"ה, "באורים כבדו ה'" וכל נר הדולק לדבר מצוה יש בו קדושה נפלאה גדולה אין שיעור, ואלו היינו זוכים להשגות רוח הקדש, היינו מבינים ומשיגים ע"י הדלקת הנר הרבה דברי עתידות, שהנר של מצוה מתנבא, כמו הנביא המתנבא על פי ה'. ואין אנו זוכין להבין הנביאות של הנר מצוה. והנה הגאון המקובל מהרש"ל ז"ל כתב בהקדמת ספרו "ים של שלמה" וז"ל, "פעם אחד בא לידי נר מצוה, כאילו הראו לי מן השמים ונתנו לי הרמנא ואמיץ כח מרקיע, ופתחו לי שערי אורה" ע"כ. ושמענו בקבלה שהענין היה כשלמד לימוד של חיבורו "ים של שלמה" אירע פעם אחת שהיה נר קטן דולק לפניו, והיה קרוב להכבות, והיה דולק כמה שעות, יותר

משלשה וארבעה נרות שלימים, וזה העידו עליו תלמידו ונכדו וז"ל בעל הנר הכיר בנרו ובנסו כי ה' עמו, עד כאן. הרי כי אירע להגאון ז"ל נס ממש כנס של שמן הקדש שבצלוחית הקדושה שבבית המקדש זכותו יעמוד לנו, אשרי לו ואשרי יולדתו. (יסוד יוסף פרק פ')

והנה מספר הנרות של חנוכה הן ל"ו ושמונה שמשים ומנהגן של ישראל תורה הוא שהמנהג ליתן את השמש המדליק למעלה מהנרות של חנוכה ורמז לדבר "שרפים עומדים ממעל לו". (מצאתי כתוב בספר מהרי"ל) וא"כ לפי זה יש קדושה גדולה גם כן בנרות של השמשים אשר הן יותר קצת גדולים מן הנר של חנוכה, שהנר השמש הוא דוגמת הכהן שהיה מדליק נרות בבית המקדש ודוגמת שרפי מעלה המדליקין בוצינין קדישין שיאירו פני כסא כבודו יתברך. (קב הישר פרק צו).

חידה: " כשהעבד נופל צריכים להקימו, ואילו האדון כי יפול אין איש צריך להקימו". פירושו עבד הוא השמש, האדון הוא נר עצמו, כשהשמש נפל ונכבה צריכים להדליקו כדי שלא יתמש לאור הנר, ואילו כשהנר נכבה אין איש בא להקימו פירוש כי לפי הדין כבתה אין זקוק לה. (לקט יושר הלכות חנוכה אות כ"ו)

בימי החנוכה באו אל החוזה שלוחי עיר אחת להזכיר לפניו שבעירים סובלים הרבה ממוסר רח"ל ועושה צרות ליהודים וכשמסרו הפתקא לחוזה נענה הרה"ק הלא מאיר הוא, ער לייכט דאך, וכשבאו למחר הושיטו שוב הקוויטל ראה החוזה והנה כולו שורש פורש ראש ולענה וביאר שאתמול כשהגישו הקוויטל לפניו אחז המוסר באמצע הדלקת נר חנוכה והחוזה ראה שהוא מאיר, כיון שהרבוש"ע האיר אותו, האט ער געלויכטן, אולם המוסר אחר שה' מאירו אינו ממשיך בתשובה ואינו לוקח עצמו לעבודת ה', הוא נשאר מוסר ה' ישמרינו. כי בחנוכה מדליק ה' את כל יהודי ואין יהודי בעולם שיוכל לומר לא אלי מתכוונים, הרבוש"ע מאיר לכל יהודי אף למוסר, אולם המוסר בורח ואינו מניח עצמו, עלינו רק להיזהר שלא לברוח ולהניח עצמינו

להדליק, הרבוש"ע מרוממינו ומדליק אותנו ומאיר בנו, הוא נוסך בנו שמן וחכמה חכמת התורה וממלאינו באור הגנוז בתורה ויש לקחת זאת עמנו להניח עצמינו להיות בוערים לפניו להתפלל בחשק וללמוד בחשק לעשות מצוות בחיות והתלהבות ולהניח עצמינו להאיר לפניו ית'.

קצת הלכות לחנוכה

- א. נוהגות הנשים שלא לעשות מלאכה ¹⁰⁴ כחצי שעה בעוד שהנרות דולקות, כדי להכיר שאסור להשתמש לאורה, ומלאכה היינו שלא ¹⁰⁵ לכבס וכן מעשה מחט אבל מה שמותר ¹⁰⁶ בראש חודש, ¹⁰⁷ וביו"ט, מותר.
- ב. טעה והדליק יותר ממספר הנרות שצריך באותו יום, ¹⁰⁸ ו"א דיצא, דתוספת על הדבר אינו מזיק, ¹⁰⁹ ו"א דיחזור וידליק.
- ג. מנורות שלנו שיש להן שמונה פיות מותר להדליק שני בני אדם, זה בקצה זה, וזה בקצה זה, שהרי רואים שהדליקו שניים, דאל"כ היה מדליק כסדר אחד אצל חבירו.
- ד. ¹¹⁰ יש ליזהר להעמיד הנרות בשורה בשוה ולא בעיגול, ¹¹¹ ואין להדליק קצת נרות משמן וקצת משעווה, וטוב שהנרות יהיו שוים בגדלם ומראיהם ומינם.
- ה. ¹¹² מניח הנרות [העיקר הוא מקום הלהב] למעלה מג' טפחים, [ובדיעבד יצא], ומצוה להניחו למטה מעשרה טפחים, ואם הניחו למעלה מעשרה טפחים יצא, אבל אם מניחו למעלה מעשרים אמה לא יצא.

¹⁰⁴ מ"ב תר"ע סק"ד

¹⁰⁵ בן איש חי וישב כ"ז

¹⁰⁶ ב"ח

¹⁰⁷ שו"ת קנין תורה ח"ז סי' נ"ב.

¹⁰⁸ האלף לך שלמה ש"פ

¹⁰⁹ כתב סופר קל"ה

¹¹⁰ רמ"א תרע"א סי"ג

¹¹¹ בן איש חי וישב י"ג

¹¹² תרע"א סעיף ו' ובמ"ב, ובשעה"צ ל"ג

- ו. אחר ¹¹³שדלקו הנרות חצי שעה מעיקר הדין מותר לכבותה, ויש מחמירים בזמננו כיון שזמן עד שתכלה הוא יותר מאוחר, ונהגו שלא לכבותה,
- ז. יש לזהר ¹¹⁴שלא יאמר הנרות הללו קודם שגמר להדליק הנר הראשון, וי"א אחר כל הנרות.
- ח. בנים וכדומה ¹¹⁵שרוצים לצאת בהדלקת נר חנוכה של אביהם, ואחר שהדליק, החליטו שהם רוצים להדליק לבדם, אינם יכולים להדליק שוב בברכה.
- ט. בערב שבת ¹¹⁶מדליקין נר חנוכה תחילה ואח"כ נר שבת, ודוקא אחר פלג המנחה, ואם הזמן דחוק תדליק האשה נר שבת ולא תמתין להדלקתו.
- י. צריך ¹¹⁷ליתן שמן בנר שידלק חצי שעה לאחר צאת הכוכבים, ואם אין לו כ"כ שמן יראה עכ"פ באחת מהן שיהא דולק כשיעור, ואף כשקטן מדליק יש לזהר בזה עכ"פ בנר אחד.

¹¹³ המחבר בסי' תרע"ב ס"ב מתיר, והב"ח כתב שנהגו איסור, ובתשובות והנהגות ח"א סי' ש"צ מבאר זמן כלה רגל בזמננו.

¹¹⁴ תרע"ו ס"ד ובפמ"ג שם.

¹¹⁵ עי"פ שו"ת רע"א תנינא סי' י"ג.

¹¹⁶ תרע"ט ועיין בן איש חי וישב אות כ'

¹¹⁷ תרע"ט מ"ב סק"ב, וקובץ מבית לוי.